

KIRKEGÅRDEN

December 2019

39. årgang

6

klassisk og moderne
indretning på kirkegården

kantsætning og armering
af udearealer...

affaldssortering med bl.a.
BIKAB

LANDSKAB

PARK & BYRUM

TLF: 7023 2999

WWW.G9.DK

INDHOLD

s. 04	Omlægning af kirkegården - så vidt så godt
s. 10	Kirkelunden i Veggerby
s. 12	Det oversete liv på kirkegårdene
s. 16	Tid til ommuring af krematorieovn
s. 18	Folkekirkens digitaliseringskonference
s. 22	Ny app mod farlige gravsten
s. 25	Tag med Sedum
s. 26	Vand på Nyborg Kirkegård
s. 30	Heilende afschide - Helbredende farvel
s. 34	Ledernetværk fylder 13 år
s. 38	Generalforsamlinger
s. 40	Krematoriekursus 2019
s. 42	Det grønne hjørne – Nakskov Kirkegårde i efterårsfarver
s. 46	Profil – Rasmus Christoffersen
s. 48	Kort nyt
s. 50	Kalender

FORSIDE

Siden dødsulykken på Vestre Kirkegård i København i 2016, har der været megen fokus på at dokumentere og sikre kirkegårdenes gravminder. I et samarbejde mellem Holmens Kirkegård og EG A/S er der nu udviklet en app, der kan lette arbejdet med at få overblik over kirkegårdenes usikre gravminder. Det kan man læse mere om i dette nummer af Kirkegården. Foto: Lars Krabbe.

Redaktør:

Tommy Christensen
Mail: redaktion@danskekirkegaarde.dk
Tlf.: 20 41 61 86

Christian Høybye Hougaard
Gjellerup Kirkegård
E-mail: chha@km.dk

Anonncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk
Tlf. 23 45 35 56

Redaktion:

Anders Beck Larsen
Nyborg Kirkegårde
E-mail: anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Hanne Ertbølle Gerken
Ribe Kirkegårde
Mail: hg@ribekirkegaard.dk

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1
9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Annee Katrine Bonde
Sønderholm Kirkegård
Mail: sonderholm_kirke@mail.dk

Jens Dejgaard Jensen
Silkeborg Kirkegårde og Krematorium
Mail: jdj@skk.dk

Layout og tryk:

Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Jørn Skov
Tønder Kirkegård
Mail: tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 1, 2020 sendes til redaktion@danskekirkegaarde.dk senest d. 15. januar 2020. Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

OMLÆGNING AF KIRKEGÅRDEN – SÅ VIDT SÅ GODT

Tekst og foto: Britt Pedersen, filskovkirke@gmail.com
Graver, Filskov Kirkegård

Det gav lidt tid til arbejdet med at omlægge kirkegården, at de nyplantede hække ikke skulle klippes.

Det var en mørk og stormfuld aften, og der var menighedsrådsmøde i Filskov. Til stede var både menighedsrådsmedlemmer og personale og snakken gik på hvad der skulle ske med de knap 300 gamle mindesten i lapidariet.

Der var tradition for at alle sten blev gemt, og de bevarelsesværdige sten blev ligesom væk i mængden. Efter ulykken i København var der også nye regler for sikring af sten under opsejling, så noget måtte gøres. Der blev udarbejdet forslag og tegning af et nyt lapidarie, som skulle indeholde bevaringsværdige og registrerede sten, og ønske

om bortskaffelse af resten. Tegningen blev, heldigvis, kasseret af provstiet, som ønskede en landskabsarkitekt indover.

Hjælp fra landskabsarkitekt

Med hjælp fra landskabsarkitekt Mette Fauerskov, blev der i november 2016 udarbejdet en strategi for kirkegården. Der var, som på mange kirkegårde, rigtig mange tomme gravsteder, som krævede pasning og hækklipping, hvilket især syd for kirken var meget iøjnefaldende. Strategien gik ud på, at kun gravstederne nærmest kirken skulle være aktive, og yderområderne omlægges til park.

Syd for kirken er der bl.a. sået græs på de gamle stier og anlagt nye kombinationsgravsteder.

Området nord for kirken skal bestå af traditionelle gravsteder med grusbelægning, og området syd for kirken vil fremover bestå af kombinations-, urne- og plænegravsteder, med stisystemet udlagt i græs. Strategien blev, som tillæg til vedtægterne, godkendt af provstiet, sammen med en beslutning om stop af salg af gravsteder i området syd for kirken.

Den nye plan præsenteres og implementeres

I maj 2017 modtog vi Mette Fauerskovs detaljerede plan for området syd for kirken, hvor der var flest tomme pladser. Der var både tegning af kirkegården ved afslutning af omlægning, og tegning af alt det vi kunne gå i gang med. Alt er anlagt efter at vi kan benytte de gamle gravstedsrækker, så der bliver en sammenhæng mellem det nye, og de gravsteder der skal forblive som de er de næste 30-40 år. Der blev skrevet en artikel til lokalaviserne om omlægningen af kirkegården, og en frist for afhentning af gamle mindesten fra mindelunden, der jo skulle nedlægges.

Sommeren 2017 blev de bevaringsværdige og registrerede mindesten flyttet fra det gamle lapidarie ind på kirkegården, hvor de nu indgår som en del af de traditionelle gravsteder. Bunden er tilplantet og der er opsat små skilte så man kan læse hvorfor de er bevaret. En enkelt sten kræ-

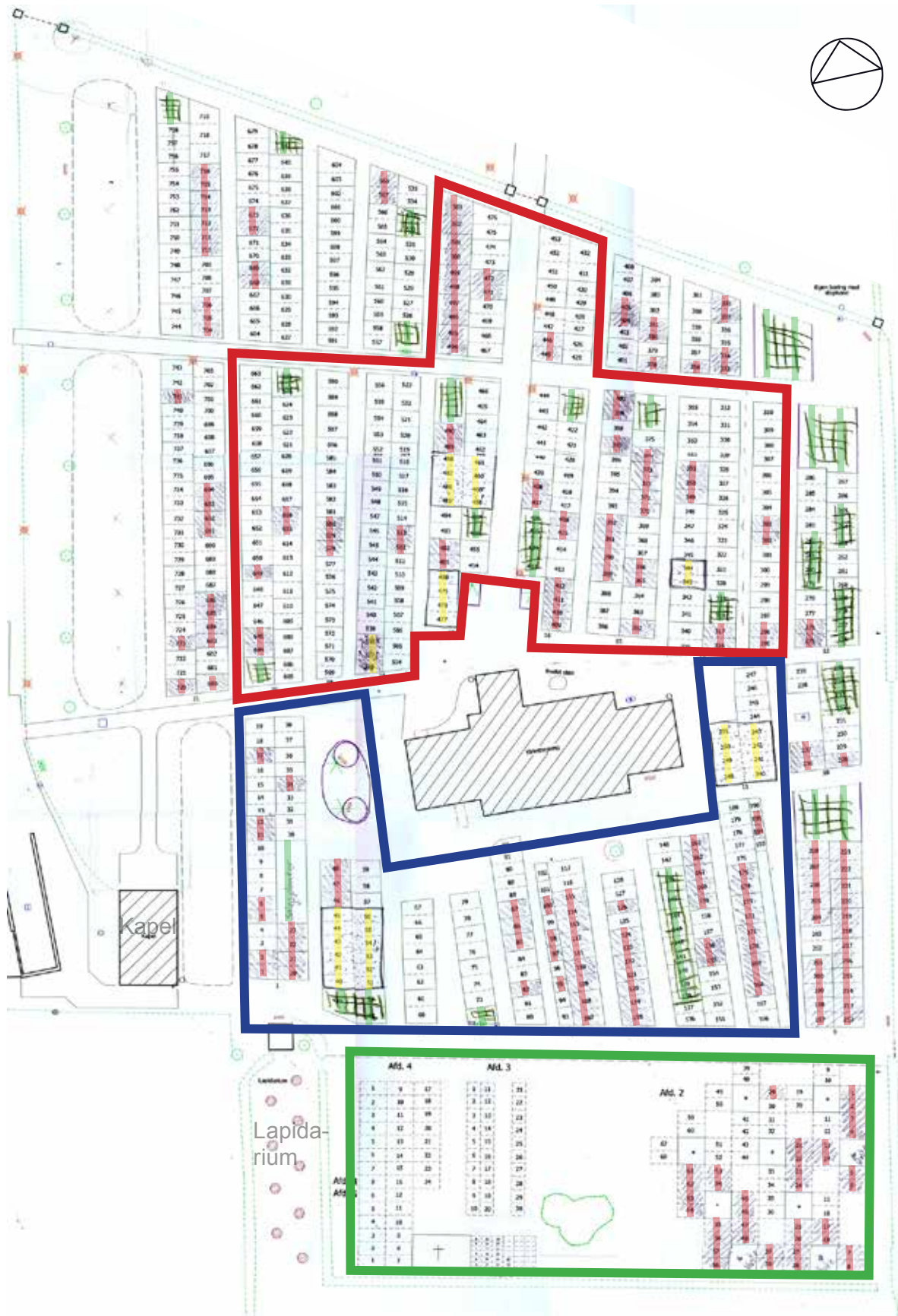
vede, p.g.a sin størrelse, hjælp fra stenhuggerens kran, og resten blev flyttet med hjælp fra et par søde medarbejdere fra Grindsted Kirkegård.

6 september 2017 havde vi vores første Åben Kirkegårds arrangement. Byens borgere var indbudt til information og rundvisning på kirkegården. Det var et velbesøgt arrangement med masser af spørgsmål til både omlægning og især gamle mindesten. Og det kan ikke siges tit nok: der bliver ikke nedlagt gravsteder før gravstedsejer selv ønsker det!

Erfaringer med implementeringen

Siden vi fik den detaljerede plan, er der løbende sket ændringer i området syd for kirken. Vi har udført arbejdet når der var tid og vejr til det. Det har i perioder set lidt tilfældigt ud, med nysået græs på stier, og nyanlagte kombinationsgravsteder. Det har selvfølgelig taget tid fra det almindelige arbejde, men i længden er det givet godt ud. Vi har fået nedbragt mængden af tomme gravsteder med grus eller jord, som skal renholdes, nu skal der bare slås græs og indimellem trimmes kanter. Der har været færre hække der skulle klippes, de gamle er fjernet og de nye er ikke vokset til endnu, og har derfor ikke krævet klipning. Der har været ups'er hvor vi har måttet lave noget om igen, mest fordi der ikke var plads til plæneklipperen,

Udviklingsplan for Filskov Kirkegård, udarbejdet af Mette Fauerskov. Illustration fra Mette Fauerskov.

LANGSIGTET STRATEGI, AKTIVE GRAVSTEDSOMRÅDER

— Aktivt gravstedsområde med traditionelle gravsteder. Traditionelle gravsteder udenfor dette område lukkes for ny ibrugtagning af gravsteder nu.

— Parkpræget område med græs samt nye gravsteder, der skal afløse gravstederne i det nuværende parkområde i kirkegårdsudvidelsen. Området lukkes for ny ibrugtagning af gravsteder nu og ledige gravsteder og grusstier omlægges til græs, så de aktive gravsteder kommer til at ligge i et sammenhængende græstæppe. Da der er store ledige arealer, kan etablering af nye gravsteder påbegyndes, når der er udarbejdet en samlet plan for området. I området skal der være anonyme gravsteder, gravsteder med liggende gravmindere i græs samt små individuelle gravsteder (der kan anvendes til både kister og urner).

— Området holdes åbent for erhvervelse af nye gravsteder nu. Efterhånden som der indenfor det blå-stiplede område bliver etableret gravsteder, der skal afløse de nuværende parkgravsteder, lukkes der for ibrugtagning af nye gravsteder.

De nye græsarealer er anlagt i sammenhæng – og så plæneklipperen kan komme til.

men det lærer man af. Intet bliver fra nu af lavet uden at tage hensyn til bredden på plæneklipperen, og alt er anlagt ud fra præmissen at det skal være enkelt og praktisk at vedligeholde. Derfor hænger græsstykkerne sammen, så vi ikke skal køre ud på gruset med plæneklipperen. Vi fik, inden vi gik i gang med planlægningen, nedlagt popup-vanding på hele kirkegården. Dette var til stor hjælp i den tørre tid, især i 2018, og betød at vi ikke skulle bruge en masse tid på vanding, men kunne komme videre med arbejdet.

Stisystemet nord for kirken skulle omlægges fra perlegrus, som ikke er godt for gangbesværede, til slotsgrus, og de første stier stod færdige allerede i juni 2017. Dette arbejde blev udført af en lokal entreprenør. Brugere af kirkegården er meget glade for denne belægning, da den er fast og god at gå og køre på. Efterhånden som gravstederne, i det fremtidige inaktive område, udløber, bliver de plantet til med stauder, buske og træer og jorden dækket af flis. Dette mindsker vedligeholdelsen og giver et skønt farvevæld

Kirkegården set lidt fra oven – Efter 2 år er vi kommet ret langt med omlægningen, og de store linjer er nu på plads.

og masser af sommerfugle og bier. Lågen til kapelstien, er blevet flyttet så der er et direkte kig til kapellet, og den gamle sti omlagt til græs.

2 spændende år

På Filskov Kirkegård er vi allerede, efter 2 år, kommet ret langt i omlægningen af kirkegården. Det har været 2 år med anderledes arbejde og projekter indlagt når der var tid. Noget af det vi plejer at lave i løbet af året, er blevet udskudt til vinter eller næste år, og der har indimellem været hjørner der var lidt beskide, og nogle vil måske sige at kirkegården har set rodet ud. Men i det store og hele

har det været 2 spændende år, med udveksling af ideer og spændende, varierende opgaver. Vi har nu de store linjer for kirkegården anlagt, og der er næsten ikke mere vi kan gøre, før der er gravsteder der udløber. Tilbage er at omlægge de sidste stier til slotsgrus, og at plante flere løvtræer i yderområderne.

Vi har her i september 2019 afholdt vores andet Åben Kirkegårds arrangement, hvor vi endelig kunne fremvise de nye linjer for kirkegården. Biskop Elob Vestergaard deltog og gav sit bud på, og mening om fremtidens kirkegårds-kultur. Det kan klart anbefales at inddrage brugerne af

De bevaringsværdige og registrerede gravsten er flyttet fra det gamle lapidarium, og indgår nu i området med traditionelle gravsteder.

kirkegården i den ene eller anden grad, det gør det lettere at forklare de nødvendige ændringer.

3. klasse fra byens lokale friskole har haft et sløjdeprojekt, hvor de lavede støre- og mejsekasser til os. De var selv med til at hænge dem op i træerne i udkanten af kirkegården. Dette var en sjov oplevelse for alle parter, med klatring på stiger, megen grin og spising af sandwich. De har efterfølgende været forbi nogle gange, for at følge livet i kasserne.

Vi har i dag mange brugere der roser den nye belægning på stierne, og vores mange blomster. En dame kommer regelmæssigt forbi, på vej til besøg på det plejehjem hvor hendes mor bor. Hun holder ind her og tager en smøg og en gåtur rundt på kirkegården, for at nyde blomsterne og dyrelivet.

Jeg kan som graver kun glæde mig over at få lov til at være en del af arbejdet med omlægningen. Med en baggrund som produktionsgartner og 10 år på en staudeplanteskole, er det dejligt at få så frie hænder, til bl.a. valg af planter, og til tilrettelæggelsen af projekterne, som jeg har fået. Ideer bliver godt modtaget af menighedsrådet og brugerne, og samarbejdet har på alle fronter været rigtig godt. Når menighedsrådsmedlemmerne kommer forbi, går vi en tur og snakker lidt om næste projekt, og får det derved vendt

og drejet inden vi går i gang. Den gamle graver kommer også stadig forbi til en kop kaffe og med ham kan der også udveksles ideer og problematikker.

En ny hverdag

Nu vi er så vidt med omlægningen, at hverdagen melder sig igen. Så må vi have indhentet det forsømte, og til næste år må vi prøve at få alt det nye ind i den daglige rytme. Vi skal finde ud af hvor tit græskanterne ind mod gravstederne skal trimmes for at der ikke kommer frø på og dermed græs de forkerte steder. Græsset skal gødes så det holder sig grønt, så der skal indkøbes mere gødning end de tidligere år. Det er alt sammen en læringsproces, både for os som personale, men også for de besøgende på kirkegården, de skal også vænne sig til det nye. Flere har spurgt om man må gå på græsset, så der er ikke noget der giver sig selv. Men vi er optimistiske, der bliver andre/nye opgaver vi skal have ind i arbejdsplanen, men det er jo ikke anderledes end at lære at klippe hæk med en stangklipper eller at lægge gran uden at ligge på knæene. ■

Filskov Kirkegård

- Graver: Fuldtidsansat.
- Medhjælper: 364 timer årlig på kirkegården, og ved siden af kirketjener, -sanger og sognehjælper.
- Graver og kirketjener afløser hinanden i ferier og på fridage.

KIRKELUNDEN I VEGGERBY

Tekst og foto: Dorte Koldsø, koldsoe@get2net.dk
Kontaktperson, Veggerby Menighedsråd

En halv hektar af kirkens udlejede jord skal nu udnyttes, så det kan blive til glæde for alle.

Har du været forbi Veggerby Kirke, har du også opdaget den fantastiske beliggenhed, med en storslået udsigt over det fantastiske landskab.

Fra Veggerby Kirke kan du se dig langt omkring - og disse unikke omgivelser har man nu valgt at udnytte, så det kan blive til glæde for alle der kommer forbi kirken.

Menighedsrådet har taget en halv hektar ud af kirkens udlejede jord og plantet bærbuske, sået blomstereng og anlagt en lille plads til bord og bæk samt bålplads. Med tiden er det også planen, at der skal være shelters på stykket. Området er til for at bruges af alle, der kommer forbi, og som lige har brug for et pusterum i skønne omgivelser. Efter Hærvejen, ligesom Pilgrimsruten, er blevet forlænget nordpå, er den kommet til at gå gennem Veggerby Sogn.

Der er bl.a. anlagt en plads til bord, bænke og bålplads, samt plantet bærbuske og sået blomstereng.

I løbet af det næste år vil der blive opsat shelters på arealet, så trætte vandrere kan få mulighed for at overnatte.

Flere og flere benytter sig af kirkens område, så både til dem og til os selv, ønsker vi at tilbyde et rart ophold med dette nye grønne område.

Veggerby Sogns Beboerforening har søgt Landsbyrådet m.fl. om tilskud til shelters og bænke til pladsen, og fået tilsagn, så alt efter planen vil der til foråret blive mulighed for overnatning på stedet, for de trætte vandrere.

Stykket blev indviet til Høstgudstjenesten søndag den 29. september, hvor naturvejleder Karsten Hansen gav høstprædikenen. Ved gudstjenesten medvirkede også, foruden sognepræst Kenneth Berg, Supersangerne. Efter gudstjenesten serveredes der et lille traktement i telt, som beboerforeningen havde opstillet til formålet.

Det nye naturstykke blev således indviet og fik navnet KIRKELUNDEN. ■

DET OVERSETE LIV PÅ KIRKEGÅRDENE

Tekst og foto: Mads Mogens Christensen, 1005mmc@gmail.com
Biolog og gartner på Ribe Kirkegårde

Filtbladet Kongelys-Hætteugle som larve (Ikke før dokumenteret i Ribe) og voksen. Den voksne Filtbladet Kongelys-Hætteugle er fotografert af Erik Steen Larsen.

Jeg arbejder på Ribe Kirkegårde og er ny i faget, selvom jeg er uddannet biolog. I løbet af min relativt korte periode på kirkegårdene, har jeg bemærket et væld af insekter og dyr.

Mange arter er selvfølgelig meget almindelige, som fx zebra- og korsedderkopper, dagpåfugleøje og admiral. Men jeg er sikker på at der er nogle som ikke er almindelige i hele landet.

Kirkegårdene byder på mange forskellige levesteder

Kirkegårde er meget forskellige og alligevel er der visse ting der går igen. Bl.a. har de fleste kirkegårde grus på

nogle gravsteder og hække rundt om eller imellem. Derudover kan der også være forskellig beplantning både i forhold til træer, buske og blomster. På Ribe Kirkegårde har vi desuden også 'vildt' bede med vilde blomster og højt græs.

Min tanke er at mangfoldigheden af blomster, træer, buske og planter af diverse arter på kirkegårdene skaber unikke levesteder og små oaser for mange forskellige dyr.

Hvert gravsted kun med grus giver fx et relativt tørt og varmt levested, mens gravsteder med buske giver et relativt fugtigt levested. Dyr, og i særdeleshed insekter, stiller meget forskellige krav til levesteder, selv inden for samme

Lindesværmer som larve og voksen. Den voksne Lindesværmer er fotograferet af Uffe Nygaard.

Lille ildfugl (adult) – Forfatterens eget billede.

gruppe. Bl.a. er der nogle edderkopper der vil have plads til store hjulspind, mens andre hellere vil have højt græs at jage i. Derfor har kirkegårde med deres forskellige gravsteder et stort potentiale til at rumme mange insekter, samtidig med at insekterne kan bo meget tæt på hinanden, selvom de har meget forskellige behov. Desuden giver bykirkegårdene et grønt område i et område hvor der ellers ikke er så meget grønt, andet end lidt græsplæner og mere eller mindre velholdte haver.

Det er let at hjælpe insekterne

Kirkegårdene har et mangfoldigt insekt liv, og med mulighed for at gøre det endnu bedre, uden at gøre så meget. Noget langt græs og lidt vilde blomster, kan gøre en verden til forskel for mange insekter, og hvis de 'vilde' områder ellers får lov til at ligge ugeneret vinteren over til den næste sommer, vil mange larver, biller og bier sikkert kunne overvintre, klar til at komme igen til foråret.

Jeg ved selvfølgelig ikke hvordan det er på de mange kirkegårde rundt om i landet, men på Ribe Kirkegårde er det mit indtryk at der ikke før har været opmærksomhed på insekterne der lever på kirkegården. Alene at opdage, at de edderkopper, tæger, bier og andre insekter, man ser på kirkegården, ikke ligner nogle man har set før, kan være nok til at indse at kirkegården måske rummer nogle spændende og potentielt sjældne arter.

På jagt med mobilen

Personligt, jager jeg stadig en smaragdgrøn edderkop med min mobil som kamera, for at kunne få artsbestemt den, da jeg har en mistanke om at den kunne være sjælden. Til at få svar på hvad det er jeg har set af insekter, prøver jeg

altid at tage et billede i appen Naturbasen hvor nogle af landet bedste eksperter sidder og artsbestemmer dyret, det bedste de kan ud fra billedet.

Det tager ikke mange minutter at åbne appen og tage et billede med mobilen, det mere tricky er at få dyret til at sidde, så man kan tage et ordentligt billede. ■

www.naturbasen.dk

Danmarks Nationale Artsportal med 65009 tilmeldte brugere og 17 års erfaring med folkelig naturovervågning - I samarbejde med Naturhistorisk Museum Aarhus

Vores mission er:

- at indsamle observationer om den danske flora og fauna
- at understøtte naturforvaltningen og forskningen i Danmark gennem samarbejder med ministerier, nationalparker, kommuner, konsulenter mv.
- at styrke den folkelige naturovervågning (Citizen Science) gennem atlasprojekter og ved at udvikle og benytte moderne teknologi
- at skabe et netværk af naturinteresserede som gennem videndeling får en større indsigt i artsbestemmelse og naturhistorisk forståelse for den hjemmehørende flora og fauna

Bliv deltager i projektet

Du kan indrapportere dine observationer af dyr, planter og svampe på hjemmesiden www.fugleognatur.dk og med app'en Naturbasen. De indkomne data kvalitetssikres og via samarbejdsaftaler benyttes af bl.a. stat og kommuner til forskning og forvaltning af den danske natur.

Specialkursus **REKVIERER PROGRAM!**

Form & knudebeskæring af træer
Fredericia torsdag den 20. februar 2020 kl. 9-16

- Specialbeskårne træers opbygning, formning og beskæring belyses med billeder og besøg ved plantninger.
- Kurset giver teoretisk og praktisk indsigt i indsatser i forhold til opbygning, æstetik og funktion.

Hurtig tilmelding anbefales (senest 24/1).
 Mulighed for gentagelse af kursus v. overtegning.
 1975 kr. ekskl. moms, inkl. forplejning

Svend Andersen
Plantefokus
 Professionel træ- og planterådgivning
 svend@plantefokus.dk. Tlf. 30 32 72 33

WEIDEMANN
designed for work

Den perfekte minilæsser tilpasset jeres behov og ønsker!

Standard på Weidemann vinter edition:

- Komfortkabine med varme, ventilation og arbejdslys for og bagud
- 28 km/t
- Komplet vejbelystning
- 100% differentialespærre

Uendelige muligheder for optioner, bl.a.:

- Fjernstyret miljøvenlig motorvarmer
- GPS
- Stor pumpe
- Hydraulikudtag bagud
- LED arbejdslys
- Hydraulikudtag foran

Juleåbent hus i Hadsten afdelingen 27. december kl. 10-16
 Se mere på www.stemas.dk og facebook

Stemas Maskinsalg A/S
 Tolsagervej 2, 8370 Hadsten
 86 43 49 00
www.stemas.dk
stemas@stemas.dk

STEMAS
 Maskinleverandør siden 1981

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN

Tidsskriftet KIRKEGÅRDEN er et fagblad for de danske kirkegårde og krematorier. Tidsskriftet henvender sig til alle, der har tilknytning til kirkegårde og her kan man finde inspiration, nyheder og nyttig viden.

Tidsskriftet udkommer 6 gange pr. år og sendes til mere end 900 kirkegårdsfolk landet over.

Et abonnement koster 350,- kr. pr. år
 (400,- kr. hvis bladet skal sendes til adresser i udlandet)

Redaktion sætter stor pris på faglige indlæg fra både ind- og udland, ligesom udenlandske firmaer er velkomne til at købe annonce plads i bladet.

For yderligere oplysninger eller bestilling af abonnement:
 Se hjemmesiden:
danskekirkegaarde.dk/tidsskrift

TP

DESIGNED
 +
 MANUFACTURED
 ↓
 DENMARK 🇩🇰

TP 100 Mobil med trækstang

- Lille og kompakt
- Elektrisk mover som option

www.linddana.com

TID TIL OMMURING AF KREMATORIEOVN

Tekst: Peter Dupont Kristensen, pdk@svendborg-kirkegaarde.dk
Kirkegårdsleder, Svendborg Kirkegårde, Krematorie og Kapel.

Foto: Karsten Hansen, Kapelbetjent, Svendborg Kirkegårde, Krematorie og Kapel.

Den udtjente foring er fjernet.

Ovnen er muret op på ny.

I efteråret 2019 har vi været igennem en ommuring af vores krematorieovn i Svendborg Krematorie. Her fortæles kort om forløbet.

Historikken

Svendborg Krematorie er det ene af to krematorier på Fyn. Krematoriet har én aktiv ovn og plads til at etablere yderligere én, hvis behovet skulle vise sig. Med omkring 15.000 kremeringer over de sidste 10 år, har den eksisterende

ovn klaret mere end man kunne forvente. Dagligt er der blevet kremeret omkring 5-7 kister.

Ovnfabrikat

MITAB taget i brug 1995. Fik miljøgodkendt filter på i 2012.

Planlægning

For at sikre et godt forløb i processen med ommuringen, har det været afgørende at der blev lagt en slagplan sam-

men med de involverede parter. Afgørende deadline blev aftalt i god tid med samarbejdspartnere.

I perioden hvor ovnen lå stille i Svendborg Krematorie er 'kister til kremering' blevet kørt til Odense Krematorie af vores kapelbetjente.

Ommuringen

Med de allernyeste murværksprincipper i forhold til den eksisterende ovn, er ovnen først blevet demonteret for udtjent ildfast og isolerende foring - til og med udgangen af ovnen til røggaskanalen.

Herefter er ovnen blevet muret op påny med prestøbninger på - sidevægge i HBK-med - nye vægge/buen ved indsætningsenden - mellemvægge i EBK og ny type skillevægssten i HBK.

Yderligere er tilført en MITAB - turboduse og et par brændersten, nogle konsoller, udskiftning af forbrændingslufts-rør, samt bjælker i sidevægge.

Ved denne ommuring har vi valgt at få bygget et separat hængeloft på, så resterende sidevægge senere kan udskiftes uafhængigt af hængeloftet.

Ommuring er foretaget af Dinesen Ildfast og forløb over ca. 10 dage. Det blev tilrettelagt på bedste vis med samarbejdspartnere, håndværkere og kapelbetjente. Vi er atter godt i gang med kremeringen efter ommuringen og er godt tilfredse med hele forløbet. ■

I perioden, hvor ovnen i Svendborg var ude af drift, blev kister til kremering kørt til Odense Krematorie af kapelbetjentene.

I forbindelse med ommuringen er der bl.a. tilført en MITAB turboduse

Ommuringen er sket i et godt samarbejde med alle samarbejdspartnere; Dinesen Ildfast stod for selve ommuringen.

FOLKEKIRKENS DIGITALISERINGSKONFERENCE

Tekst og foto: Søren Trab Christensen, nykoebing-m-kirkegaard@mail.dk
Kirkegårdsleder, Nykøbing Mors Kirkegård

Biskop Henning Toft Bro er formand for It-Følgegruppen og bød velkommen til folkekirkens digitaliseringskonference, bl.a. med et ønske om at det er vigtigt at vælge de rigtige it-systemer til fx lønbehandling.

En spændende og inspirerende dag, der blev afholdt lørdag den 26. oktober på Milling Hotel Park i Middelfart.

Folkekirkens digitaliseringskonference afholdes af It-Følgegruppen. It-Følgegruppen er udpeget af kirkeministeren og består af biskop Henning Toft Bro (for biskopperne), Inge Kjær Andersen (for Landsforeningen af Menighedsråd), provst Jørgen Christensen (for Provsteforeningen), kontorchef Asger W. Gewecke (for stiftskontorcheferne), departementschef Christian Dons Christensen (for Kirkeministeriet), samt en it-sagkyndig uafhængig repræsentant, som endnu ikke er endeligt udpeget. Biskop Henning Toft Bro er formand for It-Følgegruppen, og Folkekirkens It fungerer som sekretariat.

Biskop Henning Toft Bro bød velkommen og holdt en indledende tale, hvis ordrette format formodentlig senere på året vil kunne findes på kirke.dk.

Jeg vil gerne fremhæve følgende fra talen: Digitalisering skal understøtte formidlingen af evangeliet, men derudover skal folkekirken også være en moderne arbejdsplads, hvor valg af de rigtige systemer er vigtige, f.eks. systemer til løn o.lign. Folkekirken skal være omstillingsparate og digitaliseringsstrategien skal understøtte dette. Strategien skal gælde for 2020 – 2025.

Repræsentanter fra folkekirkens IT fremlagde strategiens 4 fokusområder, listet herunder:

Imran Rashid, der har arbejdet som læge, men nu har oprettet Center for Sund Digitalisering, gav et videnskabeligt indblik i hvordan digitalisering opleves og bedst kan indføres.

Service

Folkekirken yder en række tjenester for medlemmer, der er samlet bidrager til at realisere folkekirkens mission. Disse tjenester omfatter blandt andet gudstjenester, sjælesorg, diakonale opgaver, aktiviteter i lokalområdet og kirkelige handlinger som dåb, konfirmation, vielse og begravelse. Samtidig udfører medarbejdere i folkekirken i dag en række aktiviteter af administrativ karakter, som understøtter det daglige arbejde i kirken.

På baggrund af samtaler i sogne efterspørges bedre digital understøttelse af kirkens administrative arbejde. Der efterspørges også mulighed for øget kendskab til det lokale sogn, herunder tilknytning til kirken, præferencer, alderssammensætning og forventning m.v.

Samarbejde

Folkekirken har en lang tradition for decentral opbygning med blandt andet lokale menighedsråd og sognemenigheder som omdrejningspunkt. Der er imidlertid også en lang tradition for at samarbejde på tværs af folkekirkens decentrale enheder.

På baggrund af samtaler i sogne, efterspørges digital understøttelse af samarbejde mellem de deltagende parter. Det kan være internt i menighedsrådet eller samarbejde mellem sogne om f.eks. kirkegårdsdrift m.v. Efterspørgslen handler blandt andet om mulighed for digital understøttelse af kom-

munikation, koordination samt deling og bevaring af viden.

Synlighed

Fælles for folkekirkens opgaver er, at de alle kræver kommunikation – både når de udøves og før de udøves. Kommunikation muliggør øget opmærksomhed omkring folkekirkens opgaver, tilbud og værdier. Det kan medvirke til, at kirken er et lokalt samlingspunkt og generelt at opretholde folkekirkens synlighed i samfundet.

På baggrund af samtaler i sogne efterspørges digital understøttelse til opbygning af viden om værktøjer og metoder, der hjælper menighedsråd m.fl. til at kommunikere budskaber til forskellige målgrupper. Efterspørgslen handler f.eks. om at lære hvilke kommunikative virkemidler, der har effekt – hvornår og til hvem – og på hvilke platforme, sociale medier m.v.

Sikkerhed og adfærd

Digitaliseringen stiller krav til både systemer og adfærd. Behovet for øget sikkerhed og sikker adfærd er stort, blandt andet fordi myndigheder m.fl. stadig i højere grad anvender digitale systemer i kontakten med borgere. Medarbejdere i folkekirken har til daglig et stort ansvar for den enkelte borgers data og skal samtidig også selv navigere trygt i anvendelse af digitale systemer.

På baggrund af samtaler i sogne og i den generelle sikker-

Paneldebatten kom vidt omkring, og de spændende diskussioner blev styret af Imran Rashid.

hedsdagsorden er der behov for fortsat fokus på sikkerhed. Dette i forhold til udvikling af nye digitale systemer, sikker adfærd hos medarbejdere samt et generelt fokus på digital dannelse.

Indlæg og workshops

Herefter blev der rullet et stærkt program ud, som klædte deltagerne på til de afsluttende workshops.

Først var det tidligere speciallæge Imran Rashid, som ikke længere arbejder som læge, men har stiftet Center for Sund Digitalisering. Han fremhævede det digitale samfund i dag som meget styret af vores tilgang til internettet via smartphonen. Et interessant indlæg med den videnskabelige vinkel, hvor han viste at vi faktisk består af to mennesker – Homo Sapiens (det tænkende menneske) og Homo Habitus (vanemennesket). Uden at kunne gå i detaljer, fortalte Imran Rashid, det er vigtigt at sund digitalisering henvender sig til Homo sapiens, da Homo habitus er styret af vaner, rutiner, følelser og instinkter.

Efter dette oplæg, var der en paneldebat som blev styret af Imran Rashid. Panelet bestod af Marianne Gaarden, Biskop Lolland Falsters Stift – Inge Kjær Andersen, næstformand Landsforeningen af Menighedsråd – Malene Bjerre, journalist og mediekonsulent ved Folk og Kirke – Christian Schwarz Lausten, ekspert i digital udvikling/strategi – Christian Dons Christensen, departementschef i kirkeministeriet.

Debatten kom vidt omkring. Et af diskussionerne gik på om der var behov for et fysisk kirkerum for at udbrede religion. Det var Christian Schwarz Lausten der stillede spørgsmåls-

tegn ved dette - og ikke overraskende, var Biskop Marianne Gaarden ikke i tvivl om behovet for både det fysiske rum og den fysiske kontakt. Malene Bjerre fremførte dog det synspunkt at et medie som podcast (f.eks. en gudstjeneste), kan være meget anvendelig, da den er tilgængelig for brugeren når man ønsker det. Flere interessante diskussioner blev styret fint af Imran Rashid.

Sidste indlæg blev givet af Christian Schwarz Lausten, som gav et bud på hvad en strategi er. Efter at have defineret at en strategi skal føre noget hen mod et mål, inddrog han digitalisering. Overordnet er digitalisering en forandringsproces. Og som han fortalte, er digitaliseringen den største forandringskraft siden industrialiseringen. Perioden med industrialiseringen var præget af meget uro og kaos, fordi udviklingen gik så rivende hurtigt at det var svært at omstille sig – den medførte selvfølgelig mange gode ting – og som Christian sagde ”lærte vi at tæmme den”. Dette mener han også der er tilfældet med digitaliseringen, hvor vi netop hele tiden opdager nye muligheder og systemer i et tempo vi knapt selv kan overskue, derfor er en succesfuld digitaliseringsstrategi for ham mere et fokus på humanistiske ressourcer end tekniske løsninger.

Workshopsene var præget af god energi og et godt engagement. Grupperne fremlagde for hinanden. Vi var inddelt i fagområder, så der kom kvalificerede input, der skulle bruges i det videre arbejde med digitaliseringsstrategien. Kontorchef i Folkekirkens IT, Torben Stærsgaard, rundede dagen af og udtalte blandt andet: ”man kan ikke udvikle en digitaliserings-strategi, uden at have fat i de der bruger de digitale systemer”. ■

PIRATKIRKEGÅRDEN PÅ SAINT MARY'S ISLAND

Flere pirater fandt deres sidste hvilested på kirkegården på Saint Mary's Island. Foto: Antony Stanley, CC BY-SA 2.0

Ud for Madagascars østkyst ligger den lille ø Saint Mary's Island. I det 17. og 18. århundrede var den et yndet tilholdssted for pirater.

På en bakketop midt på øen – og med udsigt over havet – ligger en lille kirkegård, hvor flere af de gamle gravminder bærer piraternes klassiske kendetegn; kraniet over de krydsede knogler.

Saint Mary's Island rummer et utal af små vige og bugte, hvilket gav gode muligheder for at skjule et sørøverskib for omverdenen i rolige vande. Øens frugtbarhed og en placering tæt på handelsruten mellem Europa og Indien, gjorde den til det perfekte tilholdssted for pirater, når rovet skulle deles og der skulle

forberedes nye togter. I en periode på ca. 100 år, rummede øen op mod 1.000 pirater. Hvert skib havde sit eget jordstykke med hytter til besætningen. Og nogle af dem, der kom af dage mens de opholdt sig på øen, blev begravet på det, der nu betegnes som piratkirkegården.

Saint Mary's Island var ikke markeret på noget kort før i 1731, og da var det med navnet Pirate Island. Øen kom under fransk herredømme i slutningen af 1700-tallet, hvilket betød den endelige afslutning på brugen af øen som et 'ferieparadis' for pirater.

Kilde: www.thevintagenews.com ■

NY APP MOD FARLIGE GRAVSTEN

Af Kirsten Husum, kirhu@eg.dk
Communication Manager, EG A/S
Foto: Lars Krabbe

Kirkegårdsleder på Holmens Kirkegård, Ole Vestbirk, kan med en ny app dokumentere arbejdet med at sikre farlige gravsten. Her trykprøver han H.C. Lumbyes gravsten, mens Johannes Kirkegaard, EG A/S, bruger appen på iPad. EG har udviklet appen sammen med Holmens Kirkegård.

Ved en tragisk ulykke i 2016 blev en toårig dreng dræbt, da en 200 kilo tung gravsten væltede ned over ham under leg på Vestre Kirkegård. Ulykken har ført til påbud fra Arbejdstilsynet, som betyder, at landets godt 2200 kirkegårde skal undersøge gravsten, der kan udgøre en risiko. En ny app letter det kæmpe arbejde med at registrere de farlige gravsten. Appen er udviklet på bestilling af Holmens Kirkegård i København.

”Lumbye kommer i kategorien ’ubetydelig risiko’, fotoet er tilføjet, og så er gravstenen registreret og dokumenteret”, siger kirkegårdsleder på Holmen Kirkegård, Ole Vestbirk og tapper hurtigt på iPad-skærmen, efter at han først har trykprøvet den meterhøje, smukke gravsten, der har en buste af champagnegaloppens komponist, H.C. Lumbye allerøverst. Et imponant værk og sikkert tungt. Ole Vestbirks trykprøve viser heldigvis, at gravstenen står urokkelig fast, som den skal.

Digitalt tjek af fortiden

Vi er taget på Holmens Kirkegård på Østerbro i København, hvor de har fået et nyt digitalt værktøj på den 350 år gamle kirkegård. Kirkegårdsleder Ole Vestbirk viser, hvordan den nye app "EG Kirkegård Mobil" med gravstedskontrol kan gøre det kæmpe arbejde, det er at registrere kirkegårdens 7.100 grave, noget lettere end tidligere.

Man fornemmer historiens vingesus på Holmens Kirkegård. Udover at være Københavns ældste kirkegård, der er i brug, er Holmens Kirkegård også en af de kirkegårde herhjemme, der har flest bevaringsværdige gravsteder, som er udpeget af kirkens menighedsråd og Nationalmuseet.

Et stort antal kendte gennem tiderne ligger begravet her: Ud over H.C. Lumbye ligger blandt andet kirkemusiker Mogens Wöldike, forfatterne Christian Winther og Johanne Luise Heiberg på kirkegården. Holmens Kirke var oprindelig Søværnets kirke og havde fattigkirkegård for sømænd inden borgerskabets skuespillere, embedsmænd, politikere, admiraler og søofficerer kom til. Også Emma Gad, politiker Svend Auken og forfatter Troels Kløvedal ligger her. 17.200 er begravet på Holmens Kirkegård, og alle gravstederne skal have et digitalt tjek.

Både private og bevaringsværdige gravsten skal undersøges

Lidt længere henne på den fem hektar store kirkegård står et stort kunstværk med engel i midten og hælder tydeligt forover.

"Værket er lavet af zink, men det skal også trykprøves og registreres. Alt, der kan falde ned, skal med i risikovurderingen", fortæller Ole Vestbirk og tager samtidig et foto af kunstværket med iPad'en. Kirkegården er delt ind i afdelinger, og på Holmens Kirkegård tager de to afdelinger ad gangen hvert år. Hver gravsten eller monument, der er højere end 60 cm, skal vejledende kunne klare et tryk eller træk på 35 kilo uden at vælte.

Det er gravstensejeren, der har ansvaret for, at der ikke står en farlig gravsten, som kan udgøre en risiko. Det gælder også de private gravsten. Sikkerheden er vigtig. Både brugere af kirkegården, besøgende og de ansatte skal kunne færdes sikkert mellem gravsten og monumenter.

De fredede, bevaringsværdige gravsten vi har ansvaret for, bliver udbedret, hvis de udgør en risiko. Ud af vores knap 500 bevaringsværdige gravsten vil 40-45 procent

typisk være risikosten, fortæller kirkegårdsleder Ole Vestbirk og tilføjer:

"Vi har dog allerede været igennem Holmens Kirkes lille kirkehave, fordi der er så meget publikum, og der har jeg registreret og sikret de ca. 40 gravsten."

Alle kan bruge appen

Måden, kirkegårdens ansatte registrerede gravstederne på før den nye app, var omstændelig. Først skulle en medarbejder ud på gravstederne og trykprøve, notere, tage billeder og derefter ind på en pc på kontoret og skrive det hele ind i regneark, lægge billeder ind manuelt - og kom måske til at glemme noget. Med appen kan det hele klares håndholdt med få klik ude ved gravstederne. Data bliver gemt i systemet automatisk, og der er ikke samme risiko for at lave fejl.

"Den her app er meget nem at bruge, meget intuitiv. Alle kan bruge telefonen og iPad, og der skal ikke skrives ret meget", siger Ole Vestbirk, der selv satte udviklingen af EG Kirkegård Mobil-appen i gang.

Oplysninger hører ikke hjemme i et Excel-ark

EG har udviklet appen sammen med Holmens Kirkegård, og det er lykkedes at lave et værktøj, der kan håndtere hele processen med dokumentation: "På kirkegårdskontoret var vi godt klar over, at vi havde en stor opgave med at kontrollere gravsten, og at vi havde et behov for at sætte arbejdet i system", siger Ole Vestbirk. "Samtidig synes jeg ikke, at oplysningerne hører hjemme i et Excel ark eller i underlige hjemmesnedkerede løsninger. Derfor opfordrede jeg EG til at lave et kontrolsystem, og EG kunne godt se, at det var en opgave, der er fælles for alle kirkegårde."

Masseudsendelser og tilbud fra stenhuggere

"Det vigtigste for mig er, at vi kan dokumentere, at vi laver kontrollen - og at vi har et system, hvor vi samtidig kan håndtere at skrive ud til gravstedsejerne, kan gemme brevene og efterfølgende styre en kontrol af, at de har opfyldt deres forpligtelse til at sætte gravstenene fast. Vi kan lave masseudsendelser, og det er en stor fordel, fordi vi typisk skal skrive ud flere gange, lave opfølgende kontrol og til sidst måske lægge deres gravsten ned, hvis den ikke er blevet sikret. Det kan vi ret nemt overskue med det her værktøj", siger Ole Vestbirk og fortsætter: "Når vi har risikovurderet og registreret med appen, kan vi lave et udtræk af risikostenene i systemet og derudfra indhente tilbud fra stenhuggere, der skal udbedre de farlige steder, og sende et fælles tilbud ud til gravstens-ejerne via masseudsendelserne. Det er en stor fordel

Digital dokumentation: Kirkegårdsleder Ole Vestbirk, Holmens Kirkegård, tager foto med sin nye gravstens-app, når han registrerer farlige gravsten. Kirkegården har næsten 500 bevaringsværdige gravsteder og monumenter.

Gravsten eller monumenter, der står på en sokkel og ikke er fastgjort, kan udgøre en risiko. Kirkegårdsleder Ole Vestbirk har fået en helt ny app, der letter arbejdet med at registrere og dokumentere farlige gravsten og monumenter på Holmens Kirkegård.

arbejdsomt, og også en fordel for ejerne, da de samtidig får mulighed for at gå sammen om udgiften. Det kan som udgangspunkt koste 2-3.000 kroner per gravsted at få en stenhugger til at udbede en risikosten.”

Appen integreret med kirkegårdssystem og kirkegårdskort

På Holmens Kirkegård kan de ikke overkomme at komme rundt på hele kirkegården hvert år, derfor har de ifølge kirkegårdslederen delt kirkegården op i fem områder, så de fremover kan tage en femtedel hvert år og efter fem år er sikre på, at alle gravsten er tjekket. Appen EG Kirkegård Mobil er desuden integreret med EG's digitale kirkegårdssystem og modulet kirkegårdskortet, som Holmens Kirkegård også har: ”På kirkegårdskortet har vi i forvejen alle data på hvert enkelt gravsted, fx gartneropgaver, blomster- og kransbestillinger mv. Med appen kan vi tilføje risikovurderingerne og dokumentationen, så det hele er samlet, og vi har overblik over alle data, opgaver og fotos ved det enkelte gravsted”, siger Ole Vestbirk.

Turen rundt på kirkegården er ved at være slut. På vej ud passerer vi ”Takt og Tone”- forfatter Emma Gads grav. Gad vide, hvad hun havde syntes om, at fortiden og vores digitale nutid mødes på kirkegården, hvor hun er stedt til hvile for snart 100 år siden. Måske ville hun have været positiv over for nutidens påfund, for formålet er trods alt at bevare de historiske, smukke gravsten og monumenter. Ordentligt og redeligt. ■

Fakta om Holmens Kirkegård og Holmens Kirke

- Holmens Kirkegård blev indviet i 1666 og er den ældste kirkegård i København, der er i brug
- Kirkegården omfatter fem hektar på Østerbro, Mindelunden ved Ryparken og et mindre antal gravpladser ved Holmens Kirke og har 14 ansatte
- 7.100 grave, heraf er 459 bevaringsværdige gravsteder, udpeget af kirkens menighedsråd sammen med Nationalmuseet
- 17.200 ligger i alt begravet på Holmens Kirkegård, heraf en del kendte, fx kunstnere, skuespillere, politikere
- I dag kan alle blive begravet på kirkegården
- Holmens Kirke var oprindelig kirke for Søværnet, og kirkegården var dengang begravelsesplads for fattige matroser og deres familier
- Holmens Kirke kunne fejre 400-års jubilæum i september 2019

Fakta om EG Kirkegård Mobil til gravstedskontrol

- Udviklet af EG A/S på opfordring fra kirkegårdsleder Ole Vestbirk og i samarbejde med Holmens Kirkegård
- App til iPhone, Android og tablet
- Registrerer risikovurdering af gravsten i fem risiko-kategorier
- Tilknytter fotos og beskrivelser til risikovurdering
- Giver nem opfølgning på risikovurderinger ved hjælp af søgeoversigt
- Viser kirkegårdsafdeling geografisk, tid for registrering og medarbejder

TAG MED SEDUM

Tekst og foto:
Vagn Andersen, vagn@asfe.dk

Familien Erlandsens gravkammer med græs på taget. Arbejdstilsynet fandt det ikke forsvarligt at kirkegårdens gartnere klippede græsset på taget.

Græs og muld blev fjernet og det underliggende betontag blev renset og pudset.

Der er nu lagt måtter af Sedum på taget af gravkammeret. Resultatet er blevet fint – og gartnerne slipper for at klippe græs ☺

Et besøg af Arbejdstilsynet, var årsagen til at ”tagbelægningen” på familien Erlandsens gravkammer blev udskiftet.

På Hørsholm kirkegård fik familien Erlandsen i 1919 bygget et større gravkammer i granit og med et tag belagt med græs. Gartnerne har igennem årene kravlet op på taget og klippet græsset, men for nogle år siden fik vi besøg af arbejdstilsynet, som ikke mente at dette var forsvarligt. Vi overvejede herefter flere muligheder, men valgte til sidst

at fjerne græsset og grave alt jorden væk – og var klar til at starte forfra med et nyt dække.

Selve taget, som består af beton, blev renset og revner blev pudset op igen. Der blev lagt en dug af gummi og herefter fik vi lagt bakker op med Sedum. Selve resultatet er blevet godt og denne form for Sedum kan klare sig uden større pasning. De kan tåle at tørre ud og står grønt hele året, så fremefter undgår man græsfrø ned over alle nabogravene, nu kan vi kun vente på om Sedum frø kan give os problemer. ■

VAND PÅ NYBORG KIRKEGÅRD

Tekst og foto: Anders Beck Larsen,
anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Stålkarret i Ginkgohaven hejses på plads.

I Ginkgohaven står Allium 'Mount Everest' meget flot.

Som led i en udviklingsplan for Nyborg Kirkegård blev der i 2017-18 etableret nye urneafdelinger med vandbassiner.

For Nyborg Kirkegård er urnegården et iøjnefaldende særkende. Den er anlagt i den gamle voldgrav, som har været en del af fæstningsanlægget for Nyborg. På skråningerne er der anlagt gravsteder, og græsarealet i bunden er anvendt til gravsteder med og uden liggesten, og hvor

urnegårdens arme mødes, er der anlagt en lille sø med springvand. Græsplænen omkring søen har været anvendt som begravelsesplads for anonyme urnebegravelser i fællesplæne.

Urnegården er et meget populært sted, når der skal vælges gravsted, og i forbindelse med salg af gravsteder er vi ofte blevet mødt af sætningen: "Det skal være så tæt ved springvandet som muligt". Ved udarbejdelse af ud-

Rummene er afsat i en tidligere kisteafdeling på den nordlige del af Nyborg Kirkegård.

Springvand i urnegården anlagt i den gamle voldgrav sidst i halvtredserne.

Kildespringshaven maj. Der er allerede solgt en del gravsteder i denne afdeling.

Blomsterplads til den anonyme fællesplæne.

viklingsplanen for Nyborg Kirkegård i 2010-11, blev det derfor besluttet, at nye urneafdelinger i den nordlige del af kirkegården også skulle indeholde et vandelement.

Nye urneafdelinger

I 2015 udarbejdede landskabsarkitekt Signe Moos et forslag til nye urnehaver centreret omkring elementet vand. Projektet indeholder tre hækindrammede rum forbundet af en præcist tegnet 10 cm bred vandrende. I hvert rum er

der et rektangulært vandbassin. Rummene er navngivet ud fra karakteristika i rummet: Kildespringshaven, Ginkgohaven og Fontænehaven.

Ved udarbejdelse af projektet skulle der tages hensyn til det faktum, at kirkegården er et fredet fortidsminde på grund af sin tæthed til voldanlægget omkring Nyborg. Kirkegården har været en del af forsvarsanlægget, og derfor var det vigtigt, at udformningen holdt sig til rette linjer og

Der er ved at være klar til at plante i Kildespringshaven.

vinkler for dermed at give en reference til den militære historie.

Området, hvor anlægget er placeret, udgør tilnærmelsesvis et rektangel med en diagonal højdeforskel på 1,5 m. Det muliggør et konstant rindende vandløb gennem anlægget. I området er der få oprindelige gravsteder spredt i en stor græsplæne med en del gamle træer, så her var det muligt at placere de tre rum i harmoni med de oprindelige gravsteder.

Efter en langvarig godkendelsesprocedure hos både de kirkelige instanser og Kulturstyrelsen kunne vi i efteråret 2017 gå i gang med at realisere projektet. Bassiner og vandrender i cortenstål blev placeret og teknikken til håndtering af vandet blev etableret, men en våd vinter satte en stopper for projektet. Med en stor indsats fra kirkegårdens gartnere lykkedes det at etablere rum med beplantning og stier i foråret 2018.

Alle rum er omkredset af en takshæk, og to af rummene er indrettet med urnegravsteder, som er udlagt i en sammenhængende staudebeplantning. Det sidste rum har ingen gravpladser, men er foreløbigt skabt til fordybelse

og refleksion. Gangene er belagt med stigrus og adskilt fra bedene med stålkanter. I alle rum er der indrettet bænkepladser og i rummene med gravsteder er der anlagt blomsterpladser.

Ved valg af stauder til beplantningen er der taget udgangspunkt i tre temaer: I Kildespringshaven, som ligger tæt på en gammel lindeallé, er der valgt skygge og tørketålende stauder. I Ginkgohaven er stauderne valgt ud fra et hvidt tema og i Fontænehaven er temaet blå.

Mellem Kildespringshaven og Ginkgohaven er der udlagt et område i græs til anonyme urnenedsættelser med tilhørende blomsterplads. På blomsterpladsen er sat et monument i cortenstål med et forgyldt kors på forsiden. Øverst er der lagt en poleret sten i typen Blue Eyes. Monumentets facon og materiale relaterer sig til gravstedsmonumenterne i Kildespringshaven og Ginkgohaven. På monumentets sider og bagside er der udstandset stiliserede kors, som også er anvendt på klokkestablen, der blev sat op for nogle år siden.

I det åbne område mellem rummene, skal der på sigt laves lineære felter med urnegravsteder. ■

Det er efterhånden ikke længere nogen stor nyhed, at der er god plads på de danske kirkegårde. Debatten om, hvad den overskydende plads kan bruges til, bliver af og til illustreret på herligste vis. Redaktionen har fået lov til at gengive denne ©
 Tegning af Arne Sørensen, Vejle Amts Folkeblad d. 13. oktober 2019.

www.vmloader.dk | 9744 1700 | 6161 6942

Vinderup Maskiner A/S

Kontakt en VM Loader forhandler i dit nærområde

Vinderup & Nykøbing | Vinderup Maskiner | 9744 1700 | 6161 6942

Sønderborg | Sønderborg Skov - park & have | 7443 4050

Varde | Varde Have og Skovmaskiner | 8615 6302

Køge | Minitraktorgården Køge | 5599 3737

Næstved | Minitraktorgården | 5572 5376

Hornslet | Elite Service | 7521 0940

Besøg www.vmloader.dk og se det fulde produktprogram

1022LX (22hk)

PRIS

117.800,-

1026LX (26 hk)

PRIS

144.800,-

Kubotamotor, 3 cyl. m/vandkøling, Hurtigskift
 Redskabshydraulik i joystick og komplet lyspakke

HEILENDE ABSCHIDE - HELBREDENDE FARVEL

Tekst og foto:

Jørn Skov, tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

og Jens Zorn Thorsen, jzt@vejle-kirkegaarde.dk

Åbning af konferencen.

Ved en konference i Köln blev de seneste forskningsresultater fra Tyskland præsenteret, og de er samlet i en bog med titlen 'Raum für Trauer' (Plads til sorg), som er den første af tre bøger om emnet. Der arbejdes på, at de senere bliver oversat til engelsk. Ligeledes er der oprettet en hjemmeside, med følgende adresse, www.trauer-now.de. Det er tanken med den, at den løbende skal tage fat om emnet døden og sorgbehandlingen.

Forskningsprojekterne og hjemmesiden er finansieret af firmaet Kunstgießerei Strassacker, der er et bronzestøberi, der i Danmark mest er kendt for sine bronzebogstaver. Interessen for konferencen var stor, hvilket kom til udtryk i, at der deltog mere end 300 i den. Der var deltagere fra en række af Tysklands nabolande. Det er tanken, at dette års konference skal gentages en gang årligt, for hele tiden at præsentere de nyeste forskningsresultater på området.

Hovedbudskabet til kirkegårdene var 'forny dem eller dø', eller udtrykt på en anden måde: Hvis de traditionelle kirkegårde ikke følger med udviklingen, så står der nye aktører klar til at overtage kirkegårdenes opgaver.

Fælles for rækken af nye tiltag skal findes i, at der er en gruppe mennesker der ikke kan finde det rette rum for valg af gravsted og dermed stedet for deres mindekultur. Det er derfor udfordringen for de traditionelle kirkegårde også at finde rum til den gruppe af borgere.

Når de alternative begravelsespladser er efterspurgt, er det ikke økonomien alene der er afgørende, men derimod ønsket om et andet sted.

Forventninger til en begravelsesplads

Udviklingen går i retning af øget individualisering og en

Dr. Thorsten Benkel fra Universitetet i Passau.

Udsnit af de 300 deltagere

Gravsted på begravelsespladsen i Bergish Gladbach

liberalisering af forudbestemte rammer. Det fysiske gravsted vil også i fremtiden være omdrejningspunktet for vores opfattelse af et gravsted. Derimod er der ikke fokus på om gravstedet befinder sig på en eksisterende kirkegård, eller stedet har en anden placering. Samtidig viste forskningsresultaterne, at det virtuelle gravsted ikke vil overtage det fysiske gravsteds rolle i sorgprocessen. Det vil i stedet være et legitimt supplement som kan bruges til dagbogsrefleksioner og sorgbearbejdelse. Et eksempel på et forum for det virtuelle gravsted er www.friedhofssoziologie.de.

Det er i en konkret sag afgjort, at forældre er arveberettigede til adgang til deres afdøde barns facebookkonto, selvom Facebook data er private.

Forventningerne til begravelsespladsen vil fremover være, at den har forskellige afdelinger som giver mulighed for, at de pårørende kan finde et gravsted med netop det udtryk, som giver den ønskede ramme om netop deres sorgbearbejdning. Afdelingerne skal ikke flyde sammen, men de skal opfattes som rum, hvor der er plads til den enkeltes besøg på grav-

stedet, og de minder som det giver anledning til. Rummet skal være åbent og dermed er det ikke en tilbagevenden til 60ernes gravgårde, som de blandt andet kendes på Lyngby Parkkirkegård.

Ved et valg af et gravsted i et gravstedsrum, vil de pårørende mødes med andre pårørende, som de vil få et fællesskab med, fordi de har valgt samme gravstedstype og derigennem viser deres sorg indenfor de samme rammer. For at give plads til dette fællesskab er det nødvendigt, at der tænkes opholdsløsninger ind i planlægningen af de enkelte afdelinger. Ligeledes skal der også tænkes opholdsløsninger ind på en begravelsesplads, som giver mulighed for et større fællesskab for alle besøgende på kirkegården.

I Bergish Gladbach i Ruhr distriktet er der etableret en begravelsesplads i et skovareal. I denne afdeling findes kun to regler, nemlig at gravstedsindehaverne skal rydde op efter sig, samt at der skal være et navn på gravmindet. Der vistest billedeksempler af forskellige gravminder, der var alternative i forhold til de traditionelle. Andre eksempel herpå, var et

Günther Czasny, der koordinerer forskningsarbejdet, og som har arbejdet med temaet i mange år.

En af dagens tre paneldiskussioner.

gravminde på et gravsted, hvor det var sat en guitar, og en afdeling hvor dyr begravnes ved siden af mennesker og til-ladelse til begravelser om natten med fakler. Kirkegården er blevet en populær gravplads, og der er opstået et ønske om andre gravstedstyper. Det seneste anlagte rum har karakter af en fortolkning af plade i plæne. På den måde bekræftede anlægget, at der ikke er alternative gravsteder, men at der også skal være plads til det traditionelle.

Gravpladsen skabte også et fællesskab på tværs af religioner, da den var indviet både af protestanter og katolikker.

I Olsdorf ved Hamborg er de i gang med et stort udviklingsprojekt, der skal reducere det aktive begravelsesareal fra 400 ha. og ned til 50 til 70 ha. I dette arbejde er der en stor borgerinddragelse, og i de kommende år vil resultaterne af dette arbejde blive rullet ud, både hvad angår gravstedsarealet og den resterende del, der skal udvikles til at blive en grøn oase i Hamborg.

Personale på kirkegården

I et forskningsprojekt fra 2019, blev der undersøgt 114 medarbejdere fra kirkegårdsforvaltninger og ansatte på kirkegårdene. Det viste at de var mere udsatte for en række psykiske og sygdomsmæssige diagnoser. Det drejer sig om traumer, søvnbesvær, depressioner og mave/tarm sygdomme. Det er et resultat af, at nogle medarbejdere bliver meget påvirket af de fortællinger og oplevelser de har med de efterlevende.

Resultaterne minder os om, hvor vigtigt det er, at være opmærksom på vores medarbejdere og kollegaers trivsel på arbejdspladsen og sørge for at ansatte på kirkegårdene er udrustet med en viden om bl.a. den kendte 5 trinsteori om sorg: "On Death and Dying" (Kübler-Ross 2007), som også blev gennemgået på seminaret.

Refleksion

Vilkårene for de tyske kirkegårde er, at de er meget presset på økonomien, da de ikke råder over kirkeskattemidler. De drives for de indtægter som de kan genere, suppleret med en underskudsdekning fra kommunerne. Kommunerne har derigennem en afgørende indflydelse på plejeniveauet på den enkelte kirkegård.

I Holland og Belgien opleves det også at kirkegårdsanlæg-gene bliver forsømt. For få år siden gik debatten i Holland på, om de traditionelle kirkegårde overhovedet havde en fremtid, eller om de helt skulle overlades til det private initiativ. Nu viser det sig, at følgerne af etableringen af privat drevne kirkegårde har medført, at de traditionelle kirkegårde har taget udfordringen op og at de igen blomstrer op.

I Danmark er der i sammenligning med Tyskland og Hol-land fortsat midler til at udvikle kirkegårdene. Den danske lovgivning har igennem de sidste 10 år givet mulighed for oprettelse af privat drevne kirkegårde, og med denne lovgivning er der nu etableret flere alternative begravelsespladser i skovene, ligesom flere er på vej.

Eksempelvis har Esbjerg kommune besluttet at give mulig-hed for at det godkendes, at der kan ske urnenedsættelser i 3 skove i forbindelse med byerne, Esbjerg, Ribe og Bramminge.

Hvis de folkekirkelige kirkegårde fortsat skal være det sam-lende sted i sognet, der er rummet for begravelser/bisættelser og stedet hvor vi mindes vores afdøde pårørende og venner, er det nødvendigt at der fortsat er økonomi til driften, og at menighedsrådene og kirkegårdsbestyrelserne også har fokus på at udvikle kirkegårdene, så de respekterer borgernes ønsker til en begravelsesplads. Ellers står det private initiativ klar til at varetage opgaven. ■

Ole Rømers Vej 1 B-C • 9870 Sindal • www.norcar.com • tlf. 9621 9020

755xc • a6020 • a6026 • a6226 • a7236 • a7545

MINILÆSSERE

Stabilitet

Service venlig

Ergonomisk

Knækstyret maskine med ekstrem snæver vende radius, konstrueret med henblik på god ergonomi og med førerens sikkerhed i højsæde, og nem betjening. Vores maskiner overholder alle gængse stillede sikkerheds krav, og mere til.

Norcar har 50 års erfaring i produktion af maskiner og anvender kun de bedste komponenter. Norcar kan tilbyde et stort redskabs program.

KONTAKT OS FOR EN UFORPLIGTENDE DEMO HOS JER.

KATO-IHI minigravere

Salg - service - reservedele

Skånsom mod underlaget, perfekt til smalle passager!

KATO IHI

Japansk kvalitet

Fås også
i 900 kg.

19VXT
1905 kg.
Yanmar 14 HK
Udskydelige bælte
980-1300 mm.

17VXE
1750 kg.
Yanmar 14 HK
Udskydelige bælte
980-1300 mm.

12VXE
1260 kg.
Yanmar 13 HK
Udskydelige bælte
870-1130 mm.

BRDR. HOLST SØRENSEN A/S
Obbekærvej 105-107 · 6760 Ribe
Tlf. 76 88 44 00 · www.bhsribe.dk

Vagn Hansen 23 67 88 44 (Syddjylland)
Julius Bjerg 40 33 26 61

LEDERNETVÆRK FYLDER 13 ÅR

af Christine Hellesø, chrhn@amunordjylland.dk
Projektmedarbejder, AMU Nordjylland

Netværkets medlemmer anno 2019

Januar 2007 så et nyt netværk dagens lys. Fundamentet var lagt, da 14 personer med lederansvar fra kirkegårde rundt omkring i landet tog på kursus i Nordjylland. De mødtes for at få sat personlig udvikling og erfaringsudveksling på dagsordenen.

Næsten 13 år senere står netværket stadig stærkt, og deres fokus er stadig på udvikling – både af kirkegårdene og af dem som ledere. De personlige bånd, som er dannet gennem netværket er en stor glæde for medlemmerne, som

netværksmedlem Jan sætter ord på: ”Man glæder sig altid til at komme afsted til næste møde. Det siger meget om vores netværk, synes jeg”.

Fælles behov startede det hele

Finn, som er tovholder for netværket, fortæller om baggrunden. Der var ved netværkets dannelse meget fokus på den faglige udvikling. De mærkede dog også et behov for at få lederudvikling på dagsordenen: ”Det samlede os. Vi valgte at tage ansvar for egen læring.”

Netværket arrangerer bl.a. møder, hvor de enkelte medlemmer er vært på egen kirkegård og i eget hjem.

Et af de forhold, der har været med til at styrke netværket er, at der i forbindelse med de årlige møder også sættes tid af til hygge og socialt samvær under mere private forhold.

Op til 2007 havde FAKK arrangeret forskellige AMU-kurser målrettet gravere og kirkegårdsledere, men de kunne ikke fortsætte det arbejde. Det nye netværk valgte derfor at tage teten.

De 14 ledere på netværkets første kursus kendte hinanden på kryds og tværs. Nogle kendte hinanden bedre end andre – såsom en flok på syv personer fra Præstø kreds på Sydsjælland – men alle havde det samme målrettede fokus.

En motiveret underviser fra Sandmoseskolen, AMU Nordjylland gav dem ny inspiration og viden om deres arbejde som ledere. Hans væremåde og brug af redskaber i undervisningen dannede sammen med de fysiske rammer på Sanden Bjerggaard netværkets første traditioner, som de mindes i dag med varme tanker: ”Sanden Bjerggaard havde den gang en helt særlig plads i vores hjerter, og det blev som et hjem for vores netværk,” uddyber Annette.

Netværket holder sig konstant opdateret på udviklingen i kirkegårdsverdenen. Deres årlige kurser omhandler tidens nye trends som bæredygtighed og genbrug samt udviklinger i kirkegårdskulturen og fremtidssikring af kirkegårdens rolle. Sparring mellem lederne gør også, at de hver især kan drage hjem efter kurserne med ny inspiration fra de andre kirkegårde. ”Medlemmernes personlige og faglige udvikling har gjort, at vi er i stand til at bestride de jobs, vi har i dag. Der er sket meget siden 2007, og vi har været klædt på til at følge med udviklingen”, fortæller Finn.

Bedre ledere – og en hjælpende hånd i hverdagen

”Mine medarbejdere har fortalt mig, at jeg er blevet en bedre leder af at være med på kurserne og i netværket,” forklarer Frank, da han bliver spurgt om effekten på hans arbejdsliv. ”Jeg er bedre til at uddele ansvar og opgaver til andre, som mine medarbejdere synes er vigtigt for deres arbejdsglæde”.

Som en del af deres kursusrække har medlemmerne taget

Den Grundlæggende Lederuddannelse, som løbende opdateres med nye input fra oplægsholdere. På den måde formår de altid at sætte fokus på netop det, de kan blive bedre til. Den større indsigt i personlighedstyper, konflikthåndtering og kommunikation har gjort, at de er blevet bedre til at kommunikere budskaber til medarbejdere, menighedsråd og større forsamlinger. Ninna fortæller også, hvordan netværket har hjulpet hende til at få større tiltro til sine evner og øget hendes professionelle selvtillid.

Ledernetværket kan trække på ca. 300 års erfaring med kirkegårdsarbejde – og det er foruden den viden, som de pensionerede medlemmer også har. Netværkets fælles forståelsesramme gør, at de kan opdatere og hjælpe hinanden med fx nye regelsæt, personaleregler og muligheder for kirkegårdene.

De mange års erfaring er også en stor hjælpende hånd til nye i branchen. Conny er uddannet gartner og har arbejdet inden for gartnerfaget siden 1988. Så da hun blev kirkegårdsleder i 2018 var det en ny branche, hun trådte ind i: ”Som ny i branchen får jeg meget ud af at være med. Jeg har mulighed for at høste frugten af de andres år i branchen og så bruge den viden i min dagligdag”.

Som en ekstra familie

Kurserne er ikke nok til at bære netværket. Frank forklarer, at både det faglige og sociale spiller en vigtig rolle: ”Jeg tager med på kurserne for at få opdateret min faglighed, men det er tiden sammen om aftenen, der samler netværket og styrker det”.

De ser hinanden som gode kammerater, som man kan sparre med. Deres stærke venskaber bunder i den tillid, de har til hinanden. ”Med de emner, vi bringer op på kurserne, så kræver det stor åbenhed om os selv og vores arbejde,” uddyber Jan. Og selvom der også på kurset bliver lavet meget sjov, så er det ikke noget, Ninna bekymrer sig om: ”Vi griner med hinanden og ikke af hinanden”.

Ud over kursusdagene, så har netværket også en rotationsordning, hvor medlemmerne skiftes til at være vært på egen kirkegård og i eget hjem. Og det har skabt en helt særlig fællesskabsfølelse og styrke blandt dem. Frank fortæller, at ”de har været på besøg hos mig, hvor vi sad i min stue og spiste frokost – de har set mig helt tæt på.”, og Annette uddyber: ”Når man er på besøg i hinandens hjem og møder familien, så forstår man bare et menneske bedre”.

Finn afrunder flot emnet ved at konstatere: ”Netværket er blevet en ekstra familie – de er motivationen for at fortsætte. De er værd at kæmpe for”.

Succeskriterierne for et netværk

Så hvordan holder man et fagligt netværk ved lige over 13 år? Medlemmerne giver ni succeskriterier som har været årsag til styrken i deres netværk:

1. I starten skal der være ildsjæle, der kan skabe og holde momentum. Ellers kan hverdagens travlhed hurtigt fjerne fokus fra et spirende netværk.
2. Netværkets formål skal være rodfæstet i et fælles behov. Det skal også gerne være fremsynet og villig til at følge med udviklingen.
3. Alle medlemmer skal føle ejerskab, så de bevarer motivationen. Det kræver dog også en dygtig tovholder for at vedligeholde netværket.
4. Et netværk skal have den rigtige sammensætning og format for at holde. Det betyder, at man nøje skal overveje elementer som antallet af medlemmer, faglig baggrund,

personlighed, aldersspredning, geografisk spredning, m.m.

5. Medlemmerne skal turde investere personligt i netværket også. Det skal have lyst til at bruge tid sammen efter kurserne og møder, så de danner sociale bånd til at binde dem sammen.
6. Netværket skal finde de rigtige fysiske rammer, som passer på deres formål og personligheder. De skal kunne føle sig hjemme.
7. Kirkegårdsledernetværket har haft stor glæde ved deres samarbejde med Sandmoseskolen, AMU Nordjylland. Fleksibiliteten og mulighederne for efteruddannelse har opfyldt deres behov og idéer.
8. Med årene kommer der udskiftning af medlemmer. Enten fordi de går på pension eller af andre årsager ikke kan deltage mere. Det er vigtigt at sikre, at nye medlemmer har samme engagement og behov som de nuværende medlemmer. Ledernetværket sikrer dette ved at eksisterende medlemmer anbefaler netværket til personer, de kender.
9. Det sidste kriterie er svært at planlægge, men derfor er det stadig vigtigt: Held. Der skal være sammenfald af de rigtige omstændigheder, som gør, at netværket får skabt stærke rødder.

Har du spørgsmål til netværket? Så har du mulighed for at kontakte tovholder Finn Neerup Dal på fd@herlufsholm.dk. ■

Medlemsoversigt 2019

Peter Jacob Jensen	Nepsager Kirke	Medlem fra 2007
Bjarne Sofus Nielsen	Thorsager-Bregnet-Feldballe Kirker	Medlem fra 2007
Jan Vestergaard Langballe	Storholm Kirke	Medlem fra 2007
Annette Olsen	Aversi og Tybjerg Kirker	Medlem fra 2007
Merete Lund Johansson	Snesere Kirke	Medlem fra 2007
Finn Neerup Dal (tovholder)	Herlufsholm Kirke	Medlem fra 2007
Jakob Ågård	Hammer og Vester Egesborg Kirker	Medlem fra 2007
Frank Uffe Gjesing	Ørsted Kirke	Medlem fra 2009
Kirsten Marie Nygaard Fabricius	Mariager Kirke	Medlem fra 2010
Ninna Damsgaard	Hvide Sande Kirke	Medlem fra 2010
Gitte Jensen	Rårup Skjold Kirker	Medlem fra 2015
Niels Jørgen Møller Petersen	Ebeltoft-Dråby-Handrup Kirker	Medlem fra 2015
Conny Boye Jensen	Assens-Falslev-Vindblæs Kirker	Medlem fra 2018
Hanne Kusk	Ådals Kirkerne	Medlem fra 2018

Konferencen arrangeres af Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning i samarbejde med Foreningen af Danske Kirkegårdsledere, Forbundet af Kirke- og Kirkegårdsansatte og Landsforeningen af Menighedsråd

FAKK
FORBUNDET AF KIRKE- OG KIRKEGÅRDSANSATTE

Kirkegårds konferencen 2020

Torsdag den 5. marts på Nyborg Strand Hotel og Conferencecenter

Bæredygtig kirkegård

Kirkegårds konferencen 2020 sætter fokus på bæredygtighed: Hvordan kan kirkegårde tage et medansvar for de klima- og miljøudfordringer, verden står overfor – som en integreret del af det daglige arbejde? Vi ser blandt andet på mulighederne for at styrke naturen, reducere udledninger og genbruge materialer. Desuden kan du blandt andet blive klogere på medarbejdernes helt særlige rolle i kirkegårdskulturen.

Hør blandt andet disse indlæg:

- **Håb i en håbløs tid – om klimaforandringer og etik**
Mickey Gjerris, bioetiker og teolog, Københavns Universitet
- **FN's verdensmål og bæredygtighed også relevant for kirkegårdene**
Bente Mortensen, hortonom, Green Project
- **Stiftet som drivkraft i processen mod bæredygtighed**
Henrik Lerdorf, naturvejleder og grøn konsulent i Roskilde Stift
- **Kirkegården som rum for rekreation og refleksion**
Birgitte Kragh Engholm, præst, forfatter og debattør

Firmaudstilling på Kirkegårds konferencen

Vi tilbyder leverandører til kirkegårdssektoren at få en firmastand i det store pause- og udstillingsområde i umiddelbar forbindelse med konferencelokalet. Vi har plads til 8 stande. Prisen er 7.500 kr. ekskl. moms og inkl. en deltager på konferencen. Kontakt Tilde Tvedt, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på tit@ign.ku.dk eller tlf. 3533 1772.

Pris

1.215 kr. ekskl. moms

Tilmelding

Senest den 20. februar 2020 på www.ign.ku.dk/kirkegaarde
Maks. 700 deltagere

Spørgsmål om tilmelding besvares af Tina Biel på tlf. 9627 2224 eller tb@organicer.dk

Program

Se hele programmet på www.ign.ku.dk/kirkegaarde

Yderligere oplysninger fås hos Tilde Tvedt på tit@ign.ku.dk eller tlf. 3533 1772

GENERALFORSAMLINGER

Fra FDK's generalforsamling.

I forbindelse med årsmødet 2019 på Hotel Helnan Marselis i Aarhus, afholdt både DKL og FDK deres årlige generalforsamling.

DKL - Danske Krematoriernes Landsforening

Formanden Tom Olsen bød velkommen til DKL's generalforsamling. 13 ud af 19 mulige forvaltninger var repræsenteret. DKL går digitalt, der udleveres ikke længere print af indkaldelse m.v., da dette er fremsendt pr. mail til medlemmerne.

Dagsorden

1. Valg af stemmetællere

Der blev ikke valgt stemmetællere, da man mente at kunne overskue det fremmødte antal uden ekstra assistance. Det overvejes at fjerne dette punkt ved kommende vedtægtsændring.

2. Valg af dirigent

Bestyrelsen foreslog Jens Dejgaard Jensen, Silkeborg, der blev valgt.

Dirigenten takkede for valget og konstaterede, at general-

forsamlingen var lovligt indvarslet og overgav ordet til formanden og pkt. 3, beretningen.

3. Formandens beretning med beretning fra udvalgene.

Beretningen var udsendt på forhånd

Bestyrelsen består af formand Tom Olsen, næstformand Erik Bach, Michael Smidemann og Tony Fryklund. Desuden har Claus Tønder Jensen deltaget i bestyrelsesarbejdet, som suppleant.

Supplerende bemærkninger til den udsendte beretning:

Digital dødsanmeldelse:

De oplysninger, der videregives fra digital dødsanmeldelse ændres så vi fremadrettet også får højtidelighedssted og dato vedr. afdøde ikke-medlemmer af folkekirken. Ændringen sker primo 2020, er seneste udmelding fra KM-IT.

Afregning med OrthoMetals:

I KM cirkulære om genanvendelse af metaller fra kremationer er det præciseret, at beløb fra OrthoMetals skal fordeles blandt deltagende krematorier ud fra seneste års antal kremationer. Vi forsætter derfor denne praksis.

Indhold i urner, der udleveres til spredning:

DKL arbejder videre på at få tilladelse fra KM til udlevering

af urner til spredning over havet, uden indhold af metaller, nummersten.

Arbejds miljø:

Bispebjerg Krematorium har fået påbud fra arbejdstilsynet om at få foretaget målinger luft/støv i ovnrum. Krematorie-konsulenten er inde over i forhold til dialogen om hvad der skal måles på. DKL finansierer prøvetagning, da resultatet forventes at have generel interesse. Evt. ændringer i Bispebjerg bliver egenbetaling.

4. Forelæggelse og godkendelse af regnskab for 2018

Michael redegjorde for regnskabet, der blev godkendt uden bemærkninger.

5. Indkomne forslag

Der var ikke indkommet forslag.

6. Fastsættelse af kontingent 2020 samt forelæggelse af budget 2020

Bestyrelsen foreslår uændret kontingent i forhold til 2019 og fremlagde budget 2020.

Fastsættelse af uændret kontingent 2020 og budget 2020 blev enstemmigt godkendt.

7. Valg

Bestyrelsen:

Kirkegårdsleder Michael Smidemann, Holstebro for 2 år
Enhedschef Tony Fryklund, Københavns Kommune for 2 år
Bestyrelsessuppleant:

Kirkegårdsleder Claus Tønder Jensen, Esbjerg Kommune
Revisor:

Kirkegårdsleder Jesper Søbjerg Larsen, Glostrup

Kirkegårdsleder Mikkel Dalsby, Ballerup

Revisorsuppleanter:

Kirkegårdsleder Lars-Jep Elleby, Rønne

Kirkegårdsleder Jens Dejgaard Jensen, Silkeborg

Alle blev valgt/genvalgt uden modkandidater.

8. Næste årsmøde

DKL årsmøde 2020 afholdes i samarbejde med FDK i Sønderborg.

9. Eventuelt

Der blev spurgt til kremation af kurvefletkister. DKL kan ikke godkende kisten i forhold til kistedeklarationen, men det er suverænt det lokale krematories bestyrelse, der afgør om der kan kremere kurvefletkister i krematoriet. Der er pt. et krematorium, der tillader dette, nemlig Silkeborg. Der er her kremeret ca. 25 de seneste 5 år. Urnevejledningen kan downloades fra hjemmesiden, www.dkl.dk

Referent: Erik Bach, DKL

FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere Dagsorden

1. Valg af dirigent

Jørn Skov blev valgt.

2. Valg af 2 stemmetællere

Erik Bach og Bente Kilhof.

3. Bestyrelsens beretning

Jens Zorn Thorsen aflagde beretning. Beretningen blev enstemmigt godkendt.

4. Øvrige beretninger:

4.1 Bladet "Kirkegården"

v/ Tommy Christensen.

4.2 Efteruddannelse og kursusvirksomhed

v/ Uffe Strandberg Larsen og Tommy Nilsson.

4.3 Partner landskab

v/ Jesper Søbjerg Larsen.

5. Fremlæggelse af regnskab for 2018

John Hinze fremlagde regnskabet, der blev enstemmigt godkendt.

6. Fremlæggelse af budgetforslag 2020

John Hinze fremlagde budgettet, der blev enstemmigt godkendt.

7. Indkomne forslag

Indstilling fra bestyrelsen om at gøre Vagn Andersen til æresmedlem. Godkendt.

8. Valg af formand:

Jens Zorn Thorsen blev genvalgt.

9. Valg af bestyrelsesmedlemmer

Rikke Nørulf blev genvalgt, Jesper Søbjerg Larsen blev genvalgt og Søren Trab Christensen blev genvalgt.

10. Valg af bestyrelsessuppleant

Kaj Bech Hansen blev genvalgt.

11. Valg af revisor

Tommy Christensen blev genvalgt.

12. Valg af revisorsuppleant

Christian Spure Hansen blev genvalgt.

13. Årsmøde 2020

Afholdes den 7. – 9. september i Sønderborg, på Hotel Sønderborg Strand.

14. Årsmøde 2021

Afholdes i Odense (Jubilæumsårsmøde).

15. Eventuelt

Bestyrelsen ønsker at fjerne tidsskriftet "Grønt miljø" fra medlemskontingentet og derved nedsætte kontingentet tilsvarende.

Referent: Trine Klink Raunkjær, sekretær FDK ■

KREMATORIEKURSUS 2019

Tekst og foto: Tommy Christensen,
redaktion@danskekirkegaarde.dk

Som "altid", var Beredskab Fyn med til at gennemføre en veltilrettelagt brandøvelse, hvor Svendborg krematorium dannede rammen om de praktiske øvelser.

DKL har i uge 44 afviklet kursus for medarbejdere på de danske krematorier, på Danhostel i Svendborg. Der var 16 kursister fra 9 forvaltninger, hvilket er ca. halvdelen af de danske krematorier.

Dette års hold var for langt størstedelen nye eller nyere medarbejdere, så nysgerrigheden var stor og koncentrationen og spørgelysten ligeså. Som altid har det været en spændende oplevelse at være samlet i dette forum, vi har dygtige og engagerede medarbejdere på landets krematorier.

Et alsidigt og bredt favnende program serveret af kompe-

tente folk, både rådgivende og de rent håndværksmæssige samarbejdspartnere, gjorde at der vitterligt var noget at komme efter. Vi var på besøg hos en lokal bedemand, en gammelt velrenommeret familievirksomhed som nu drives af den unge generation. Der opstod en livlig drøftelse af begrebet "en god bedemand": Hvad er han for en størrelse?, det var der rigtig mange gode bud på.

Vi havde aftenbesøg af en sognepræst og en lang og god drøftelse om udfordringen i, og mødet med mennesker i sorg.

En veltilrettelagt brandøvelse med teoretisk oplæg og god

Et af aftensmåltiderne blev indtaget i Den Blå Kirke, der blev bygget i 1882. Indtil 1995 hed den Skt. Johannes Kirke og var hjemsted for metodisterne i Svendborg. Efter salget af kirken, er rødstensbygningen blevet pudset op og malet blå, og er nu indrettet til selskabs- og mødelokaler.

styring af Beredskab Fyn var som de senere år en øjenåbner og spændende oplevelse. Svendborg krematorium dannede rammen om de praktiske øvelser, både brand og "hands on".

Som hver gang der er kursus for krematoriemedarbejdere, bliver der lagt stor vægt på det sociale og snakken efter endt arbejdsdag. Her er der virkelig mange guldkorn at hente, ikke mindst for nye folk i branchen, og faciliteterne vi råder over på Danhostel indbyder i høj grad til denne for kurset så vigtige 3. halvleg.

Vi var i kirke hvor vi spiste aftensmad, og efterfølgende var der sportslig udfoldelse på højt plan hos Bowl Inn, hvor især Krematoriekonsulenten var irriterende godt kørende.

Alt i alt en dejlig uge ifølge fredagens evaluering, og vi stiller gerne op igen hvis man ønsker dette. Det er vigtigt for medarbejdere i så lille en branche, at der løbende er tilbud om efteruddannelse og mulighed for at mødes og få sat ansigt og sparring på.

Tak for denne gang,
Uddannelsesudvalget i Danske Krematoriers Landsfor-
ening. ■

PYNTE-GRUS

til gravsteder og gange m.m.

Blålyse/brune søsten (runde) mv.
i str. 4-8 mm og 8-12 mm

Sand/muld 0-3 mm

Leveres i store og små partier

Leveres også i bigbag

Østerild Grusværk

v/Søren Agesen, Bromøllevej 15, 7700 Thisted
Tlf. 23 43 40 11 / grusmand@hotmail.com

Tekst og foto: Henrik Lund, henrik@sktnikolai.dk
Kirkegårdsleder, Nakskov Kirkegårde

Ligularia dentata, Nøkketunge, med lidt rimfrost.

NAKSKOV KIRKEGÅRDE I EFTERÅRSFARVER

**For pokker hvor de drysser, for pokker hvor det flyder,
for pokker hvor gir' det arbejde, for pokker hvor er det
smukt, for pokker hvor bliver det nydt...**

Nakskov Kirkegårde har de seneste måneder været iklædt de smukkeste efterårsfarver. Stort set alle vores løvtræer, store som små, viser sig fra deres smukkeste side. Ambra træer og Ahorn i rødt, Røn- og Kineser træer i orange, Ginkgo'er og Læderkroner i gule.

Vi nyder træerne som rundelere, skyggegivere, forårs- og

efterårsbebudere, fodermester til vores mikrobiologi og fysisk træner til os alle.

Lollands største kirkegård

Når det så er sagt, er det tid til lidt data fra Lollands største kirkegård.

Nakskov Kirkegård, den gamle del, blev indviet 6. august 1884, ved at købmand Ludvig Reimers lig blev jordfæstet, efter han først havde været begravet på en kirkegård, som nu stod til at skulle nedlægges. Grunden til at man

Japansk Løn, nok det smukkeste eksemplar på kirkegården.

Ginkgo biloba, Tempeltræ, en af mine favoritter.

udviste ham denne store ære; at skulle opgraves og igen nedgraves var, at han havde foræret kirkegården et støbepjenshegn ud mod den ene vej.

Kirkegårdene i Nakskov har levet en omtumlet tilværelse: Den placering vi har i dag, er nok det 5. sted, der har fundet begravelses sted, her i byen. Enten har kirkegården ligget hvor kirken skulle rives ned (skulle bruges til fæstningsværk) eller hvor grundvandet har været for højt, eller har ligget i vejen for udviklingen af byen. Der har, som alle andre steder, også været begravelses omkring kirken og klosteret.

Kirkegården i dag, med den nuværende placering, er på ca. 5,5 ha. Den er projekteret til ca. 8.000 begravelsespladser, hvor mange af afdelingerne nu er omlagt til urneafdelinger. Nakskov Kapel, som blev opført 1916, med klokkestabel ved siden af, ligger midt på kirkegården. I 1961 kom vores anneks kirkegård til, ca. 3,3 ha. og projekteret til 2.000 pladser. Set i bakspejlet skulle den aldrig have været anlagt, da vi som mange andre kirkegårde, har rigeligt med plads. Men annekskirkegården er stadig et smukt sted, hvor der så er muligheder for at udvikle i den

ene eller anden retning.

Derfor er Nakskov kirkegårdes samlede areal nu på 8,8 ha. Der er 2 sogne i byen og vi er kirkegård for begge. Til sammen bor her små 13.000 og vi har omkring 200 nedsættelser/begravelser om året.

På kirkegården er der ansat 13 årsværk, med kontor og kapel. Vi hjemsender 9 ansatte i 3 måneder. Udover at passe egne kirkegårde, er vi af og til ude og lave projekter på andre kirkegårde. Vi laver så meget som muligt på vores egen kirkegård, for at billiggøre det og holde på vores ansatte.

Sjældne træer

Jeg startede med at tale om alle vores smukke løvtræer, som i allerhøjeste grad er med til at forme vores kirkegård. Vi er alle meget glade for vores træer, uanset om det er nål eller løv. Det er også det vi hører fra de gæster/brugere, der kommer til vores kirkegårde (Må dog indrømme, at det, der er mest beundret og fotograferet, er nogle gamle formklippede Taks, ved alléen op til kapellet; ca. 20 underlige figurer. Dem er folk åbenbart meget imponeret over).

Sorbus sargentiana, en af de smukkeste Røn i høst.

Blærenød og Magnolie 'Galaxy'.

Paradisæble 'Hesse', med bund af Buksbom.

Jeg tror grunden til at vi har bevaret så mange løvtræer, er, at der i mange år har været kirkegårdsledere som har udviklet kirkegården med både nål og løv, og som ikke har startet saven og fældet pga. at det "sviner" på granpyntningerne.

Vi har også nydt godt af at være nabo til en af Nordeuropas største planteskoler. Det har gjort at vi har fået træer som ikke er så almindelige, bla. Trompetkrone, Skæbnetræ, Judastræ, Læderkrone, Ambratræer, Parasolgran, Kejsertre, Pagodetræ, Himalayaceder og mange andre. Jeg tror vi har kunnet købe træer/buske til en lidt billigere pris, hvis planteskolen ikke har kunnet komme af med et parti.

Da planteskolen så lukkede fik mange af de ansatte arbejde på kirkegården, så vi i dag nyder godt af deres viden og begejstring for alt det grønne.

Det gør, at kirkegården fremstår parklignende, med mange forskellige rum, hvor der er plads til at være selv eller sammen.

Nye tiltag

De seneste 10 år er der lavet afdelinger med højbede i Cortenstål, med Kebony træ på kanten (kan bruges til bæk), en skovafdeling, afdeling med tavler i græs og senest en børneafdeling, med røde og blå blomster, håber ikke vi kommer til at tage den i brug.

Lige nu er vi i gang med grandækkningen. Vi er efterhånden nede på 13 tons pyntegrønt; Nordmann/Nobilis/Fyr. Vi skulle også gerne nå at plante noget af det, vi har produceret i planteskolen, i år bl.a. Taks og Forsythia.

Så der er nok at se til samtidig med, at vi skal nyde efterårsfarverne, samt gå og glæde os til udspring og forår. ■

Helt nye muligheder med **digitalt kirkegårdskort**

Smart nyt kortmodul fra EG Brandsoft gør det nemt at præsentere kirkegårdsdata i en letforståelig grafisk udgave. Det sikrer bedre kommunikation og nemmere planlægning.

- ✓ Nem kommunikation med kirkegårdens kunder, menighedsrådet og de øvrige interessenter
- ✓ Tydelig registrering af planlagte ændringer
- ✓ Hurtig og håndgribelig disponering af gravstederne

Kontakt EG Brandsoft på 9928 3565 eller skriv en mail til support@brandsoft.dk og hør mere om det nye kortmodul.

Kortmodulet kan bruges i kirkegårdssystemet, på mobil, iPad eller via appen Find Gravsted.

 www.eg.dk

EG
Let's go further

Kom forbi vores 3500m² showroom i Låsby
Nordeuropas største showroom med nye og brugte minilæssere

AVANT
Danmark

FLERE MODELLER TIL KIRKEGÅRDEN - FRA 99.000,-

Over 20 forskellige modeller

- Fra 700 kg - 2.540 kg egenvægt
- Både diesel, el, gas og benzin
- +260 forskellige redskaber

Græsklipper

Miljørive

Løvsuger

8" slange tager granafdækning

AVANT
Danmark

Jylland: 8695 7522 - Århusvej 12, 8670 Låsby
Sjælland: 5965 6037 - Industrivej 17, 4534 Hørve

Se alt udstyr på hjemmesiden:
www.avant.dk

RASMUS CHRISTOFFERSEN

Af Rasmus Christoffersen, rc@roskilde-kirkegaarde.dk
Kirkegårdsleder, Roskilde kirkegårde

Jeg har siden 1. november 2018 været kirkegårdsleder ved Roskilde Kirkegårde under Roskilde Domsogn. Det er et arbejde, hvor der søges udvikling fremfor afvikling, hvor der er højt til loftet og hvor de store perspektiver og de små detaljer gerne skulle gå op i en højere enhed.

Min baggrund

Efter gymnasietiden på Aalborg Katedralskole læste jeg til forstkandidat på det daværende KVL, nu Det Natur- og Biovidenskabelige Fakultet under Københavns Universitet. Efter nogle "svinkeærinder" med arbejde indenfor IT-branchen, blev jeg i 2008 selvstændig som træplejer, hvilket jeg fortsatte med frem til 2018. Undervejs var jeg blevet medlem af Skamstrup-Frydendal menighedsråd, hvilket vakte min interesse for også professionelt at arbejde med kirkegårde. Fra 2012 blev arbejdet med træpleje suppleret med konsulentarbejde for Holbæk Provsti. Arbejdet bestod primært i udarbejdelse af udviklings- og helhedsplaner for provstiets kirkegårde, men omfattede også tilsynsopgaver, efteruddannelse af gravere, gartnere og medhjælpere samt rådgivning af og sparring med menighedsrådene. Alle opgaver indenfor det grønne område.

Kirkegårdsleder i Hvidovre

Arbejdet som konsulent var utroligt interessant, men efterhånden fik jeg en følelse af, at jeg slap projekterne præcis, som de skulle til at blive virkeligt spændende – altså når de skulle udføres i praksis. Dette satte gang i overvejelserne, om hvorvidt der var en anden og mere langsigtet måde, jeg kunne arbejde med kirkegårde på. Da der blev en stilling ledig som kirkegårdsleder ved Folkekirkens Kirkegårde i Hvidovre, søgte og fik jeg den med ansættelsesstart d. 1. marts 2018. Det viste sig, at være et

"HVIS det er muligt at tilpasse strukturer, kirkegårdsarealer og de økonomiske rammer til fremtidens ændrede krav i tide, så kan kirkegårdsdriften udvikles frem for afvikles – og det er naturligvis mit beskedne mål som kirkegårdsleder for Roskilde Kirkegårde."

Udsigt fra fællesgraven til Roskilde Domkirke.

 PROFIL > RASMUS CHRISTOFFERSEN

Grandækningen laves ved hjælp af slisker.

Dekorationerne kan laves indendørs.

På urnegravsteder lægges to border, på kistegravsteder suppleres med en dekoration.

spændende job med mange faglige, personlige og ledelsesmæssige udfordringer. Nu ville skæbnen, at stillingen som kirkegårdsleder ved Roskilde Kirkegårde blev ledig pr. 1. november 2018. Det blev en kort men god tid i Hvidovre, for fristelsen i form af en større kirkegård, historisk vingesus så det basker og kortere transporttid var for stor. Da jeg fik tilbudt stillingen i Roskilde kunne jeg derfor – med en blanding af vemod og glæde – sige farvel til Hvidovre.

Roskilde Kirkegårde

Gennem det første års tid som kirkegårdsleder i Roskilde har fokus i høj grad været på arbejdsmiljø og arbejdsglæde. I Roskilde står vi, som de fleste andre steder, med udfordringer omkring de ændrede behov for gravsteder, et økonomisk pres primært fra omlægningen af legatmidler og et grundlæggende krav om udvikling af kirkegårdene. Da menighedsrådet i Roskilde Domsogn er ambitiøse på kirkegårdenes vegne – i sognets vision nævnes blandt andet, at Roskilde Kirkegårde skal være førende indenfor kirkegårdsdrift – giver det dog også meget store og fagligt spændende

muligheder for at udvikle kirkegårdene. De ledige arealer skal nok komme i brug – men næppe som kistegravsteder! Det er her på sin plads at pointere, at det er sjovere at udvikle end at afvikle, at HVIS det er muligt at tilpasse strukturer, kirkegårdsarealer og de økonomiske rammer til fremtidens ændrede krav i tide, så kan kirkegårdsdriften udvikles frem for afvikles – og det er naturligvis mit beskedne mål som kirkegårdsleder for Roskilde Kirkegårde. ■

Faktaboks om Roskilde Kirkegårde

- Østre, Gråbrødre og Gammel Vor Frue kirkegårde, er alle Domsognets egne kirkegårde, samt Østre Kapel med tilhørende kølerum. Yderligere drives 4 omegns kirkegårde efter en entreprenørmodel.
- Ca. 30 fastansatte, samt lidt ekstra hjælp om sommeren.
- Omkring 300 urnenedsættelser og begravelser på vore egne kirkegårde.
- Kølerum, der fungerer som decentralt kølerum for Fælleskrematoriet i Ringsted. Der håndteres ca. 1500 kister årligt.

KORT NYT

1

Kompostering af afdøde

Den økologiske bølge har i USA nået til døden. Katrina Spade fra Seattle har i årevis arbejdet på, at et lig skal komposteres i stedet for at blive balsameret, som er udbredt i USA, eller kremeret. Siden 2017 har hun ledet virksomheden 'Recompose'.

Komposteringen skal gøre op med kemikalieforbruget i forbindelse med balsameringen og ved kremeringen spare 1,4 tons CO₂ som udledes ved hver eneste kremering.

Første resultater

Under ledelse af Dr. Lynne Carpenter-Bogs (Washington State University) er de første forsøg med kompostering af lig blevet gennemført med seks lig, hvor de afdøde har doneret deres lig til dette formål.

I forbindelse med forsøget påpeger Lynn Carpenter-Bogs at det skal foregå på en værdig måde. Komposteringen sker ved, at liget placeres i en metalbeholder, og det pakkes ind i et biologisk materiale, bestående af halm, træspåner og lucerne. Beholderen bliver jævnlige drejet og tilført varm luft. På den måde vil de naturligt forekommende mikroorganismer i løbet af en måned omdanne et lig til kompost. En efterfølgende pulverisering er ikke nødvendigt, da også knoglerne er fuldt komposteret.

Som følge af de temperaturer som komposteringen foregår under, vil komposten være steril, og dermed kan den ikke bringe sygdomme med videre. Samtidig er mængden af medicinerester og tungmetaller under de grænseværdier som findes i Staten Washington.

I USA er der ikke pligt til at afdøde skal begraves på en kirkegård, hvorfor de pårørende selv afgør hvor det komposterede lig skal spredes ud. Det komposterede materiale vil derfor kunne strøs ud i haven, i lighed med andet kompostet materiale.

Næste skridt

Politisk er det vedtaget, først af Repræsentanternes hus og efterfølgende af Senatet, at det pr. 1. maj 2020 er tilladt at kompostere lig i USA. 'Recompose' er i øjeblikket ved at finde en lokalitet og finansiering af etablering af de

nødvendige faciliteter til at gøre kompostering af lig til en mulighed for alle i staten Washington i slutningen af 2020. Forventning til prisen for en kompostering er, at den vil ligge mellem 33 og 36 tusinde kroner.

Der afventes nu, hvordan initiativet vil blive modtaget. En række mennesker fra området har skrevet til senator Jamie Pedersen, og givet udtryk for at de er positive. En udtrykte det på følgende måde, at det glædede ham, at han efter døden 'kan blive til et træ'.

Kilde: Friedhofskultur, august 2019

2

Livestream fra begravelsen

En række bedemænd i Tyskland tilbyder nu at sende fra en begravelse, til nærtstående til den afdøde person. Baggrunden hertil er, at der indimellem vil være pårørende eller nærtstående der ikke har mulighed for at være til stede. At det ikke er nyt at følge en begravelse på TV, ses blandt andet ved, at Lady Diana's begravelse blev fulgt af 32 mio. mennesker i England, og på verdensplan blev den fulgt af to mia. mennesker.

Foreløbig er interessen lille for at følge en begravelseshandling. Der foregår med mobile anlæg, og prisen for muligheden for at sende med disse er mellem 15 og 34 tusinde kroner.

I bedemandsbranchen er man tøvende overfor mulighederne for at sende live. Bedemanden Ralf Paulsen udtrykker den fremherskende holdning, at man oplever begravelsen og sorg i menneskeligt fællesskab. Samtidig peger han på at udfordringen mellem den personlige deltagelse og den virtuelle er svær, hvis der opstår større adgang til den virtuelle.

De tyske kirkesamfund har hidtil ikke taget stilling til deres holdning til de muligheder de virtuelle muligheder giver. Det begrundes i, at det endnu ikke er en trend at sende fra en begravelse, og med den baggrund afventes udviklingen.

Kilde: Friedhofskultur, september 2019.

STAMA Løvsuger

- Elektrisk fremdrift og 13 hk B&S Vandguard motor til sugenheden.
- Lader op under kørsel.

NESBO Miljørive

- Skuffer, river og planerer i én arbejdsgang.
- Fås som bugseret eller liftophængt.
- Arbejdsbredde: 1000 - 2000 mm.

STAMA Micro EL

- Handy lille ståtruck med vippelad.
- Vedligeholdelsesfrie batterier.
- Stort tilbehørsprogram.

STAMA Parker EL

- Vedligeholdelsesfrie gelbatterier.
- Lad med 3-vejs tip.
- Pålidelig og let at betjene.

STAMA Mini EL

- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Servostyring.
- Hydraulisk tiplad (Manuel drejelad som ekstraudstyr).

STAMA Multi EL

- Med affjedret foraksel for god kørekomfort.
- Smal model med mange tilbehørsmuligheder.
- Hydraulisk drejelad.

STAMA Maxi EL

- 4-hjulstræk (4WD).
- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Hydraulisk tiplad (Hydr. drejelad som ekstraudstyr).

SE OG PRØV DET
STORE UDVALG AF
STAMA MASKINER
HOS NEDENSTÅENDE
FORHANDLERE:

Almas Park & Fritid, Ålborg &
Brønderselv

Lyngfeldt A/S, Hadsten

Anker Bjerre A/S, Holstebro &
Lervig

Herning Skov, Have & Park A/S,
Herning

Vemas A/S, Vejle

Varde Have og Skovmaskiner ApS,
Varde

Hans Holm A/S, Tinglev

Sønderborg Skov- Park & Have
Maskincenter Aps, Sønderborg

Heden Maskinforretning A/S,
Ringe

Havdrup Maskinforretning A/S,
Havdrup

KALENDEREN

20. februar 2020

Form og knudebeskæring af træer

I Fredericia arrangeres et kursus i form og knudebeskæring af træer. Tilmelding senest d. 24. januar til svend@plantefokus.dk eller på tlf. 30 32 72 33.

5. marts 2020

Kirkegårds konferencen på Hotel Nyborg Strand

Kirkegårds konferencen 2020 sætter fokus på bæredygtighed: Hvordan kan kirkegårde tage et medansvar for de klima- og miljøudfordringer, verden står overfor – som en integreret del af det daglige arbejde? Vi ser blandt andet på mulighederne for at styrke naturen, reducere udledninger og genbruge materialer. Desuden kan du blandt andet blive klogere på medarbejdernes helt særlige rolle i kirkegårds kulturen. Tilmelding: Senest den 20. februar 2020 på www.ign.ku.dk/kirkegaarde

23. – 24. april 2020

Studietur til Friedhof Ohlsdorf i Hamborg

FDK og Foreningen for Kirkegårds kultur har arrangeret en studietur til Friedhof Ohlsdorf i Hamborg. Turen foregår med bus, og der bliver også tid til et besøg i parken 'Planten und blomen' i Hamborg. Der er afgang fra Vejle Station. Tilmelding kan ske på FDK's hjemmeside, www.danskekirkegaarde.dk og skal ske senest den 6. januar. Deltagerantal er max. 50, tilmelding sker efter "først til mølleprincippet".

4. – 6. maj 2020

Administrationskursus på Best Western Hotel i Svendborg

FDK afholder Administrationskursus. Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

25. – 26. maj 2020

Årsmøde i Foreningen for Kirkegårds kultur

Foreningen for Kirkegårds kultur afholder årsmøde og 100-års jubilæum i Svendborg. Medlemmerne får invitation tilsendt - årsmødet annonceres også på hjemmesiden www.kirkegaardskultur.dk.

7. – 9. september 2020

Årsmøde for FDK og DKL

DKL og FDK afholder fælles årsmøde i Sønderborg på Hotel Sønderborg Strand.

18. – 19. januar 2021

Årsmøde for FDK og DKL samt 100 års jubilæumsfest for FDK

Årsmødet 2021 afvikles i en forkortet udgave på grund af den Nordiske Kongres senere på året. Det er også FDK's 100 års jubilæum. Jubilæumsfesten og årsmødet afholdes i Odense.

8. – 10. september 2021

Nordisk Kongres

I 2021 afholdes den Nordiske Kongres i Finlands tredje største by Tampere (Tammerfors).

Digitalt Kirkegårds kort

- Opmåling
- Kort
- Plejeplaner
- Rådgivning
- Protokoller
- Afsætning
- Ajourføring
- Nummerering
- 25 års erfaring

Landinspektørcentret A/S

Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

K&S Tree Care ApS
 Certificeret træpleje

Kim Poulsen
 Mobil 40 32 11 90

Lunikvej 9
 2670 Greve
 Tlf. 43 45 11 90

ks-treecare.dk

Transportere el – benzin – diesel
250 – 1200 kg lasteevne

Vacuumsuger flere modeller

NICODAN

Nicodan Teknik Aps Lysemosen 25, DK – 8600 Silkeborg
Tlf 8757 2055 www.nicodan.dk info@nicodan.dk

Professionel rod-, stød- og stubfræsning gennem 34 år

Hækfræsning
er et af vore mest efterspurgte fræseprodukter
når man skånsomt og effektivt vil fjerne rødderne
fra et vildvokset buskads eller en gammel hæk.

Hasselholm AB - Box 263 - SE-441 25 Alingsås
Tel. +46 (0)322-502 90 Fax +46 (0)322-551 80 -
www.hasselholm.se - info@hasselholm.se
Vort gratisnummer: 80 88 12 16

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:

Jens Zorn Thorsen, Vejle Kirker og Kirkegårde
E-mail: jzt@vejle-kirkegaarde.dk
Tlf: 29 41 86 91

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1, 9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler

Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.

Danske Krematoriers Landsforening

Sekretariat:

Viborgvej 10
7500 Holstebro
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Formand / Formand for teknisk udvalg:

Tom Olsen, Fælleskrematoriet i Ringsted
Tlf. 26 86 02 01
E-mail: tomo@km.dk

Næstformand:

Erik Bach, Aarhus Kirkegårde
Tlf.: 89 40 27 60 – 29 20 81 58
E-mail: eb@aarhus.dk

Kursusudvalg:

Erik Bach, Aarhus kirkegårde
Tlf. 89 40 27 60 – 29 20 81 58
E-mail eb@aarhus.dk

Tommy Christensen

Tlf. 20 41 61 86
E-mail: tchristensen@outlook.dk

Se mere på www.dkl.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK – Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL – Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.150 stk.

Abonnement

Pris: 350,- kr. pr. år
(400,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)
Bestilling eller ændring af abonnement sendes til kontor@danskekirkegaarde.dk

Udgivelser og deadlines i 2019/2020

Nr. 1, februar 2020	15. januar 2020
Nr. 2, april 2020	20. marts 2020
Nr. 3, juni 2020	20. maj 2020
Nr. 4, august 2020	20. juli 2020
Nr. 5, oktober 2020	15. september 2020
Nr. 6, december 2020	15. november 2020

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.700,-
1/2 side	kr. 2.700,-
1/4 side, stående	kr. 1.700,-
1/4 side, liggende	kr. 1.700,-
1/8 side	kr. 1.200,-
Visitkort	kr. 1.000,-

Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat
Priserne er eks. moms.

Annoncesalg

Tommy Nilsson, Hvidovre Kirkegårde
Mail: tn@fkih.dk, tlf. 23 45 35 56

FRA REDAKTIONEN

Den 28. november viste TV2 dokumentaren 'Skal vores barn leve eller dø'. Den fulgte 3 gravide familier og beskrev de voldsomme dilemmaer de stod i. I et af tilfældene viste scanningen, at fosterets hjerne ikke ville udvikle sig normalt og at barnet ikke ville være levedygtigt, når det blev født. Familien valgte at gennemføre graviditeten; barnet blev født og levede 23 minutter. Efterfølgende tog familien barnet med hjem, viste det til de to søskende og nussede om det, som man ville gøre med et levende barn. Faren havde selv lavet en kiste og moren havde bestemt sig for, at hun ville lære at strikke, så hun kunne lave et tæppe, som barnet skulle puttes i. Det var stærke billeder at se på; der blev vist filmklip af både forældre og de små søskende med det døde barn.

Der er mange forskellige måder at håndtere sorg og tab på. Der er ikke nogle rigtige eller forkerte måder; der er den måde, der giver mening for det enkelte menneske og den enkelte familie. Det er nok det, vi skal til at lære på kirkegården; at vi ikke har opskriften på, hvordan sorg og tab skal eller kan håndteres og at vi derfor heller ikke har den nøjagtige opskrift på hvordan et gravsted skal se ud eller hvordan området omkring det skal udformes. Vi skal nok bare i højere grad blive gode til at være rummelige og lytte til vores brugeres ønsker.

Redaktionen ønsker alle vores læsere og annoncører en Glædelig Jul og et Godt Nytår og takker for de artikler og bidrag, vi har modtaget i årets løb.

**Fornyelse med respekt
for tradition siden 1982**

 JESSING

- Se flere produkter på www.jessing.eu

